Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ КХАЬРА, 2 МАЙ, 1990 ШУ. ★ № 52 (7866). ★ Мах 3 кеп.

Саготонийи догдахареи бIаьсти

Щеча майда тIа хинна маевка

ХIанзара ЦхьоалагIа май — къаьстта ший тайпара ба. Планета тIарча къахьегама наьха дунен халкъашта юкъерча барт - цхьоагIон цIей юххьанца дездича денз бIаь шу диза хилар бахьанце хинна а ца Iеш. Кердайоалаш латт вай общество, эргадоалаш латт вай воаш. Баргалаш етта хIамаш дут вай, уйлаш е доладеннад, каьхата тIа IотIа а хьежаш къамаьлаш делга дуташ латт, массе хIама хьалхагIа кийчдаьча бесса дара тIера доалаш доагIа. ЦIей халача, социальни, экономически, къаман проблемаш хьаIайнача хьалашка дездой а, догдоахаш хьеж вай дикагIча оагIорахьа хулача хувцамашка, уж вай вахара юкъекхухь перестройкас.

Кердайоалаш латт общество, эргадоалаш доагIа вай воаш. ХьалхагIа санна моттийта а нах цецбаха а ца гIерташ, дезду вай ЦхьоалагIа май. Щеча майдан тIа гуш да К. Маркса, Ф. Энгельса, В. И. Ленина портреташ. ГУМ-а тIа а паччахьалкхен Исторически музея тIа а хьалтехача паннош тIа дувц машарах, къахьегамах, доттагIалах, перестройках. СССР халкъий къаман орнаменташца хозбаьб Кремлевски пен. Сенатски гIала тIа я СССР герб, хIаьта Лакхехьарча Совета здане тIа — мехка Паччахьалкхен байракх.

Iалаьмате дукха нах ба Щеча майдан тIа. ХIанзара митинг - маевка вIаштIехьььккхараш московски профсоюзаш я, МГСПС-о тIахьехарах бархI сахьат доаллаш хьагула а луш, Кремлагахьа аха болабелар халкъа боахама бе-беча доакъошка къахьега нах. БархI мугIарах латт цар колоннаш, министраш, отраслевой штабий кулгалхой керте а болаш. Царна бе доахкача плакаташа, транспаранташа дувц москвичашта дагадоахкараш: «Демократена — никъ ле, демагогена — ак»! «Тоъаргда эксперименташе, хьадувла, болх бе вай!», «Маьхашта — профсоюзий тIахьожам!», «Кагирхой проблемай йоакхо е!», «Рыночни экономикана никъ хьабелла, хьабе болх ца хилар дIадаккха!». «Цхьана долча хана низ болаш да вай!».

Iуйрийна 10 сахьат даьннад. Мавзолея центральни трибуна тIа хьалтIавоал СССР Президент, КПСС ЦК Генеральни секретарь **М. С. Горбачев**, СССР Министрий Совета Председатель **Н. И. Рыжков**, СССР Лакхехьарча Совета Председатель **А. И. Лукьянов**, КПСС ЦК Политбюро членаш а членалла кандидаташ а, СССР Лакхехьарча Совета палатай председателаш, Российски Федераце, Москван кулгалхой, столица къахьегама коллективай викалаш.

ЦIей дезде баьхнача хьаьшашта юкъе — тIемеи къахьегамеи ветеранаш, СССР а Моссовета а халкъа депутаташ, общественни организацей викалаш. Укхаза ба доазол дехьарча мехкашкара хьаьший а, СССР-е аккредитовани яьча дипломатически председательствашта керте латтараш.

Митинг хьайийлар МГСПС председатела **В. П. Щербакова**. Микрофона тIавода ВЦСПС председатель **Г. И. Янаев**.

— Тахан, — белгалдаьккхар цо, — Щеча майда тIа гулбеннаб шоай къахьегамца перестройка гIулакха тIехьа къовсам лоаттабераш, къахьегамхой вошали цхьоагIон хьахьонхара. Вай массане а кхетаду, рыночни экономикага довлаш хьалхарча этапагIа из мехка кIезигагIа Iалашбаьча наьха хьал-таронна Iаткъаргдолга. Цунца дувзаденна, ВЦСПС, советски профсоюзий декхар — къахьегамхой экономически лорабара йола система хьаяр. цар хьашташ хьаллацар. Вайчарех профсоюзаш хургьяц, нагахьа санна граждананашта къахьегара Конституцес енна бокъо. Iалашъелга цIенхаштта вай хьа ца дехе.

ВЦСПС председатела тIахьийхар дунен тIа баха нах цхьана, кхы а хьинарегIа адам дегIаахара гуманнии демократическии наькъаш чакхдахара.

Столица къахьегамхой гIулакхехи цар йоакхо еча хIамаехи дийцар цIихезача «Трехгорка» ткачиха **О. В. Замохотовас**, МАИ студентий профкома председатела **Г. Ф. Будяка**.

Гулбеннараште хьалхашка, уж даькъал а бувцаш, къамаьл дир профсоюзий Дерригдунен федераце генеральни секретара **И. Закария**.

— Укх йоккхача Москверча къахьегамхой митинго, — аьлар цо, — цIаьккхаза а хьахьокх СССР-е социализм дегIайоалаеи чIоагIъен шо цIенхаштта тIагIерта долга. Тахан дерригача дунен гуш да дIаяхача заман кхоачамбоацараш дIа а доахаш, шоай халкъа творчески таронаш гуча а йоахаш, майрра перестройка наькъагIа шо дIадолхилга. Шун халкъ дерригача адамашта дагалаттар кхоачашдара эффективни дакъа юкъедахьа йиш йолаш да — машарга сатувсар, деррига а хIалакдеча ядерни тIема кхерамах мукъа долаш, моцалеи къели йоацача, хIара къам агрессехи довнехи кхера а ца кхераш, кхерамзлен хьалашка бахаргболча машарга.

Хьаьшас ВФП цIерагIа дег тIара дIаькъал бийцар москвичаш цIейца.

Маевка дIахо хьош я. Къамаьл ду технически Iилмай кандидата **Е. Н. Каблова**, «Серп и Молот» металлургически завода профкома председатела **Е. К. Кузнецова.**

Майдан тIа гулбеннараша тIаэц резолюци. Цу тIа белгалдоакх машара, халкъий кортамукъалени иразан тIехьа къовсам мел лоаттабеча дерригача прогрессивни низаша чакхдоахар хьаллоацилга, къахьегамхой хьашташ леррагIа лорадара принципашта шоаш чIоагIгIа мутIахьа болга, вай общества эггара халбоахкача наьха хьал кхы тIа а кIалдуташ экономически кризисера балара хилийта мегаргдоацилга.

Документо тIахьех массе къамий къахьегамхой вIашш кхотабала, юкъ ца йолийта, национализма ги дегIадоагIаргдоацаш, къамашта юкъе цабезам оттаргбоацаш. Резолюце тIа белгалдаькккхад: тхо теш наьха хьаькъален сакхетамен хиларах, массаза а хьаллоацаргда сага хьаштдола гуманнии демократически хувцамаш, цар Iалашъю къахьегача наьха социальни гарантеш. Къахьегамхой вахар эргадоахаш йола ерриге решенеш тIаийе еза халкъаца дага а дувлаш. Вай бартцхьоагIоно, беркатеча къахьегамо мара Iалашъергьяц социальни прогресс, хIанзарчен тIахулачен ноахалий фарал. Даьхе эргайоаккхилгеи тоаелген.

Митинг йистейоал. Щеча майдан тIа гулбенна нах тохалу. ХIанз уж исторически музеягара денз Васлий Блаженние хоамага кхаччалца нийсача мугIарашца дIаболха москвичаш ба. Митинге цхьаннена тIехьа шоллагIъяр йоагIаш хьатIаух Моссоветои харжархой объединенешеи вIашагIъехка колоннаш.

Демонстранташта юкъе ба «формальни йоацараш» аьна цIи йоаккхе а. цхьабакъда, вай политически вахаре белггала гуш йолча дукхача организацейи боламийи викалаш. Лозунгий плюрализм — цунна дола къаьгга тешал: духхьал дIааргда вай, Щеча майдан тIа вIалла хургьяц аьна хийтта транспаранташ я укхаза.

Белгалдаккха деза, демонстранташ лийрхIарел тоъал кIезигагIа хиннилга. Цхьайолча хана коллонаша чIоагIгIа садуар: цхьайола лозунгаш бокъонца провокационни, хулигански, экстремистски чулоацам болаш яр, уж низаш кхотадара тIехьа а йоацаш, конституционни Iаьдала духьал хилара тIахьехаш яр. Транспаранташта тIара цхьадола дIадехараш йийла латтача наIарах чугIертар санна дар — ховш мадий, политика а экономика а даькъе цIенхаштта соцамаш тIаэца кийчлуш вай долга.

Тахан укхаза гулбеннараштa юкъе ва дикагIболча советски экономистех цаI, СССР халкъа депутат **П. Г. Бунич.**

— Рыночни экономика мара, кхы никъ бац вай, — йоах цо. — Из болх бе йолаялийтара, дила керттера гIулакх эш. Цкъа-дале, производства средствай да веза сагах. Цу соцамга бода никъ билла баьннаб.

ШоллагIа: налогаш эш, ледара болх бечарна аьттув беш йола хIанз дикагIчаргара йоаха йоал а йоацаш. КхоалагIа: эшаш да нийса маьхаш, хIаьта уж кортамукъача рынка маьхаш да. Теша лов, хьатIадоагIача шера денз дукхагIдола маьхаш кортамукъа хургхиларах. Цхьабакъда, из де деза гражданий социальни бокъонаш лора а еш. ХIаьта юххера, диълагIа: эшаш я конкуренця. Итт Аэрофлот хилийта. Цхьабакъда, из сихха де йиш йолаш хIама дац, хIанзарчоа Аэрофлот диъ даькъа екъа а мегаргья.

Майдан тIа ек СССР Гостелерадио йоккхача концертни оркестра ашараш. 45 шу хьалха хьаьча цу коллективана дукха ха йоацаш керте эттав СССР халкъа артист **М. М. Кажлаев**. Цо дувц советски наьха интернационални бувзамех.

ТIа-тIа кIезиглуш йоагIа Щеча майдан тIа хьатIауха москвичий колоннаш. Маевка йистейоал, из дIахо хьоргья дукха нах сакъерда арабовларо, столица тайп-тайпарча мIингашкарча улицашка хургйолча сакъердамеча карнавалаша. Ма дика да-кх, из къахьегама цIей юххьанца из хиннача бесса вай дездеш.

Щеча майдан тIара репортаж кийчъяьй ТАСС спец. корр. **В. Безбрежне, И. Векслера, Р. Карякина, А. Сульдина, Б. Шестакова.**

ЦIей дездеш я Нохч-ГIалгIайче

ЦхьоалагIча мае Грозне хинна митинг-маевка

Массехк дийнахьа дийлхача догIо цIенъяьй Нохч-ГIалгIайчен столица улицаш, скевераш, паркаш. Къаьстта бIарг тIаотташ я В. И. Ленина цIерагIа майда. Селхан Iуйрийна итт сахьат даьннача хана укхаза дерригача дунен къахьегамхой цIей — ЦхьоалагIа май дездара вIашагIкхийттар дукхха нах. Царна юкъе бар парте, тIема, къахьегама ветеранаш, партийни, советски, профсоюзни болхлой, общественноста викалаш, промышленни предприятешкара къахьегамхой, городерча дешара заведенеи хьехархойи дешархойи.

Чоалхане а цхьайолча хана ира а хул вй мехкара хьал. Наьха дегашка, уйлашка, гIулакхашка эргалонаш хулаш йоагIа. Ширдаьннар, духхьал моттийта деш хиннар дIадоалаш латт. Цунца дувзаденна да-кх майдан тIа хьалха санна транспаранташ, доккхий гIулакхаш дара тIахьехаш дола лозунгаш гуш ца хилар. Цун ца эша кийчо эрна рузкъа а ха а йоа ца еш, паргIатта салаIа, цIей дезде йиш йолаш ба нах. Хьалха санна безам бале а беце а нах демонстраце кхувлилга дIадаьннад.

Майдан тIа гулбеннача наьха цIей даькъала а дувцаш лоацца къамаьл дир КПСС Грозненски горкома хьалхарча секретара **В. А. Куценкос**. Цо белгалдаьккхар, ЦхьоалагIа май массане юкъара цIей хилар. Вай вахаре керда мелдар пхи шу хьалха дIайолаьяча перестройкаца бувзам болаш долга. Гулбеннараш цо тIахьийхар ширъяьнна стереотипаш дIайоахача хьинаре дакъа лацара. Иштта цо белгалдаьккхар, тахан даьссача къамаьлех хьабала пайда боацилга, махулла сихагIа промышленни товарашца а кхачанца а городе баха нах Iалашбе безилга. Цу лостамагIа къахьегарца мара наьха вахар эргадоаккхалургдац. Иштта къахьегамхой цIей даькъал дийцар горисполкома председатела **М. А. Баймурадовс.**

Цул тIехьагIа ека йолаелар НГIАССР МВД духови оркестр. Цар тIемен къахьегамен ветеранашта шоай къонал, уж хала тIема шераш дагадохийташ йола ашараш лекх. БIаьха, хала, дукха духьаленаш йолаш хиннаб цар цIаккха сийле йовргйоаца тIемен къахьегамен никъ. МоллагIа хало тIаоттарах боха ца бохаш, майра, денале духьал лаьттаб уж.

Духови оркестр хувц Нохч - ГIалгIай госфилармоне творчески коллективаша. Цар йоккхача концертни программа юкъе дар тайп-тайпарча къамий халхараш, къахьегам, нана - Даьхе хестаеш дола иллеш. ХIаьта царца концертни номерашка дакъа лоацаш бар цIей. дездe баьхкачарех цхьаццабараш. Гулбеннач р къаьстта теркам тIабахийта ладийгIар Афганистане гIулакх деш хиннача Гелгоевс цу гаьнарча мехка даим бада бисача ший новкъосташта хетадаьча иллега. Иштта цо ший вешийца Гелгоев Исламаца дIааьнна кхыдола иллеш а наьха дегаш тохадолийташ дар.

ТIаккха майда тIа боал спортсменаш. Цар маярра шоай говзал хьагучайоаккхаш йола спортивни программа гойт. Укхаза белгалдаккха деза тIеххьарча хана спортсменаша республика сий лакха лоаттаделга. Масала, вай республике хьалкхийнаб олимпийски чемпион, штангист Арсамаков Исраьил, кIалтохарах латара бола дунен чемпионаш: Хасимиков Салман, Бадалов Руслан; дунен а Европа а чемпионатий призераш, боксераш Себиев Рамзан, Тарамов Руслан. хIанз дукха ха йоацаш къонабарашта юкъе Европа чемпион хинна штангист Сайдулаев Мухьмад, иштта кхыбараш.

В. И. Ленина цIерагIча майдан тIа хадданза хьатIаух къахьегамхой. Царех цхьаннела, къахьегама ветеранаца Султыгов Саварбикаца къамаьл хилар тха. Цо аьлар: — Хьалха болхлой къахьегам духхьал ЦхьоалагIа май тIехдаьккха дездарца мара лархIацар. ХIанз гуш да цар хьадаьча дикача хIаман бе боагIа мах беш а цар вахара хьал тоадара йоакхо еш а хилар. Из къаьгга хьахьокх парте а правительствас а шоаш де лаьрхIа хIама цкъарчоа царца дага а баьле, царна хетар теркал а дий мара ца деш хиларо. Иштта, царна, дукккачарна юкъера шоай лоIам бизза кхоачашбергбар депутатала харжа бокъо еннай. Из цIаккха ца хиннар да.

ДIахододаш да къахьегама цIей. Иштта из дезду С. М. Кирова цIерагIча парке а. Укхаза дунен халкъашта юкъерча барт - цхьоагIон денна хетаяь «Планета тIа гIолла го боахаш бодаш ба ЦхьоалагIа май» яха программа оттаьяр. Цига художественни самодеятельноста артисташа халхарашца, лирически ашарашца, иштта бюрократаш бегбоахача цхьаццайолча сценашца наьха са мукъадоах. Болх беш я аттракционаш, берий городок.

Цу дезача цIейна дика кийчо яьяр В. И. Ленина цIерагIча культура Дворепа коллективо а. Цо наха гойтар «Машара, ДоттагIлен, БIаьстен цIей» яха мероприяти. Гуш дар организатораша наьха дикагIа са мукъадоаккхаргдола оагIув лехаш къахьийгалга.

Иштта белгалдаккха деза города кхыча майдашка, паркашка, культучрежденешка цIейна хетаяь дукха мероприятеш хилар. Цига дакъа лоацаш яр вокально - инструментальни ансамблаш, профессиональни артисташ, литературан искусстван викалаш.

Перестройка, демократешоай хьаштдолча бесса бIаьстан цIей дездеш хилар В. И. Ленина цIерагIча майде вIашагIкхийтта машинашъераш, мехкдаьттахой, кхачани-яйгачен промышленноста болхлой, мехкдаьтта чакхдоахараш, химикаш, халкъа боахама кхыча доакъой къахьегамхой, кхыбараш.

Къаьстта чIоагIа дегаш гIоздаьнна болаш цIей дездe йиш йолаш цу денна дикача къахьегама совгIаташца накъабаьхкар Грозненски радиотехнически завода машинашъераш. Биъ бетта план ханал хьалха кхоачаш а яь. боагIача боарамал тIех цар арахийцад шу доладелча дена миллионаш сомий маьха товарни продукци, бIаьш эзараш сомий маьха халкъа эша товараш.

Къаьстта самукъане, гIоздаьнна болаш городерча тайп-тайпарча моттигашка салоIаш, сакъердаш хилар цу заводерча Ильичева Анна, Степаненко Нина керте латтача цехий машинашъераш. Из тамаш а яц. Эггара хьалха рапорт делар цар биъ бетта план кхоачашъярах. Тахан шоай дезалашца, гаргарча нахаца, бовзарашца-безарашца са айденна болаш, цхьана сакъердаме ха дIахьош ба царех дукккхабараш.

Цунах доккхал де йиш йола коллективаш кIезига яц объединене. Царех я Хазова Татьяна, Барахоев Дауд керте латтараш. Цар карара шу доладелча денз яхье хьалхаволла моттиг дIахийцаяц. Хьалхарчарца кхоачашйир биъ бетта программа а.

Республикерча машинашъеча предприятешта юкъе эггара йоккхагIа лоархIачарех я Грозненски машинашъю «Красный молот» объединени. Эггара хьалха госприемка системагIа, йиззача хозрасчетен самофинансированен методагIа болх бе болабеннарех ба цун машинашъераш. ХьатIадоагIачун а дIадахийтачун а хадданза учет лелаю, хьабоалаш пайда а боацаш, зехьа средствашйоаелга дIадаьккхад цар. Къахьегамен производственнии дисциплина чIоагIъяьй. Овлангара эргабаьккха тоабаьб машинашъерий къахьегам, цар бытовой хьалаш, социальни дегIаахара даькъе доккхий гIулакхаш карагIдийннад. Бухсоцаш балха тIа хьахулачунга хьежжа, машинашъераша ийду алапеш дикка дукхагIа хиннад.

Цудухьа Iалаьмате чIоагIа белгалдоалаш дера царна шийттагIча пятилетка тIеххьарча шерара ЦхьоалагIа май. Массехк шу хьалха хадданза тIехьаюсаш, паччахьалкхен декхар дукха тIадусаш хиннача объединене коллективо дикка тIеххоачашъяьй биъ бетта задани. Йиллача ханеи диззан кхоачашдаьд шоай потребителашта продукци лоаттаяра договорни декхараш. Къахьегаме йоккхий коталонаш йоахаш, бIубенна къахьегаш ба машинашъераш. Долче, дикка тоаденнад цар вахара хьалаш. Укх тIеххьарча шин шера бIаьш болча дезалаша кердача фусамашка вахар диллад. Цудухьа чIоагIа самукъане болаш дездир царех дукккхачар бIаьстан цIей.

(Йистедоалар 2-ча оагIо тIа).

ЦIей дездеш я Нохч-ГIалгIайче

(Йистедоалар. Доладур 1-ча оагIо тIа).

Халкъа эша товараш кхачамболлаш хьаэца тикашка па хилар дика кхетадеча Грозненски швейни производственни объединене хIамаш тегараша шоай еррига таронаш оарцагIъяьхай пятилетка тIеххьарча шера шоашта хьалхашка латта декхараш дизза кхоачашдара. ДукхагIа хул халкъа эша товараш, тIа-тIа дикагIа хул уж, шеръю барзкъий ассортимент. Цар тегаш дола берий барзкъаш, школьни формаш, маIача наьхей кхалнаьхей кочамаш, кхыйола продукци чIоагIа хоатташи дика дIаэцаши я. Укх шералца тIехьабусаш хиннача хIамаш тегараша тIеххоачашъяьй деррига производственни хьокхамий планови заданеш. ДоагIачул дукхагIа торгови организацешка дIакхачийтад бIаьш эзараш сомий маьха тайп-тайпара товараш. Оттабаьча боарамал тIех итташ эзараш сомаш пайда баьб пачхаьалкхенна. Къахьегама овсарле лакхъяра бинъ бетта задани цхьайтта процент гаргга тIеххоачашъяьй. Объединене хIамаш тегараша хьаду итташ йолча моделех дола барзкъаш тIехдика мара дац. Цудухьа уж тикашка дукха дадац. Дунен халкъашта юкъерча цIейна цар кийчдаь къахьегама совгIат да из.

Из толам боаккхача доккха дакъа юкъе а хьош, дог гIоздоаха производственни толамаш даьха бола хIамаш тега мотористкаш эзараш ба объединене. ХIаьта хьинаре къа а хьегаш, яхье хадданза хьалха латташ йолча цехий, филиалий, фабрикай коллективаш а кIезига яц укхаза. Башха-дика производственни толамаш доахаш ЦхьоалагIча майна накъабаьхка хиларца объединене кулгалхоша, берригача болхлоша боча хеташ цIи йоахаши цар доккхал деши я Сухоплещенко Римма Викторовна, Дудникова Татьяна Петровна, Грачева Ифалия Павловна, Кукуев Нур-Али Ахметович, кхыбараш керте латтача цехий, филиалий, коллективаш. Таханарча цIейга шоаш тийга хоза барзкъаш тIадийхача эзараш болча наьха деган гIоздаьхад цар.

Вай мехкарча а доазол арахьарча а итташ, бIаьш йолча предприятешкарча, организацешкарча инженерно-технически болхлой къахьегам Iалаьмате чIоагIа аттача баьккхаб СССР 60 шу дизара цIерагIча «Оргтехника» яхача производственни объединене машинашъераша арахецача электрофотографически машинаша лоархIамеча чертежаш тIара, документаш тIара бIаьш, эзараш копеш доах цар. Халкъа боахаме массе а йолча участкашка чIоагIа хоатташи дика дIаэцаши я уж. Цудухьа цар тIагIертта къовсам лоаттабу мамогта шоай продукци дукхагIей дикагIей хилийтара, госзаказаши потребителашца даь договораши дизза кхоачашдара. Цу даькъе дика кайоалаш накъабаьхкаб машинашъераш ЦхьоалагIча майна. Республике эггара хьалхарчарца госприемка, иштта самофинансированеи йиззача хозрасчетеи кердача системех къахьега болабеннача пар цхьаккха бутт дIабахийтабац шоаш тIайийца декхараш дикка тIеххоачаш па деш. Еррига укхаза арахецача продукцех 99 процент совгIа яр тIехдика я. Цудухьа госприемка служба цкъа дIаелча сона па еш, хийцца чакхйоалийташ я из.

Датадала хIама доацаш, башха-дика производственни хьокхамаш доахаш дIабаха бинъ бутт чакхбаьккхарах укх дезача деношка сапаргIата салоIаши сакъердаши ба объединене машинашъераш Къахьегама овсарле лакхъяра пачхаьалкхен план цхьа процент тIеххоачашъяьй цар. ЦаIи ахи миллион гаргга сома маьха халкъа эша товараш ара а хецаш, цу даькъе шоашта енна задани толамца кхоачашъяьй цар.

Мехкдаьтта чакхдоахарашта юкъе укх шера къаьстта дика болх а беш, са айденна болаш бIаьстан цIей дездир Н. Анисимова цIерагIча Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода технологаша. Къаьстта из доагIаш да Седяков Павел, Якимец Геннадий, Тарасов Александр керте латтача установкай технологашта. Бинъ бетта задани ханал хьалха кхоачаш а янь, май бетта чотагIа товарни продукци арахецаш хилар уж аппела тIеххьарча деношка.

ЦхьоалагIча майна дика къахьегама совгIаташ кийчдаь, гIозбаьнна шоай цIей дездеш хилар «Октябрьнефть», «Старогрознефть» НГДУ мехкдаьттахой, Старогрозненски УБР бурувдеттараш. Автоколонна-1737, междугородни перевозкай Грозненски автотранспортни предприяте водителаш, дукхача яхачан предприятей болхлой, гIишлон организацей гIишлонхой.

Халкъа боахам дегIаккхувлача доккха дакъа юкъе а хьош, хьинаре къахьийгад «Грозгипронефтехим», «Грозгипросельхозстрой» «Чечингтражданпроект», «Промавтоматика» НПО Iилмахоша, керттерча специалисташа. БIаьстан цIей иштта самукъане дездир халкъа боахамерча кхы дукххача къахьегама коллективаша.

Репортаж яьраш М. БАРАХОЕВ, Б. КОСТОЕВ.

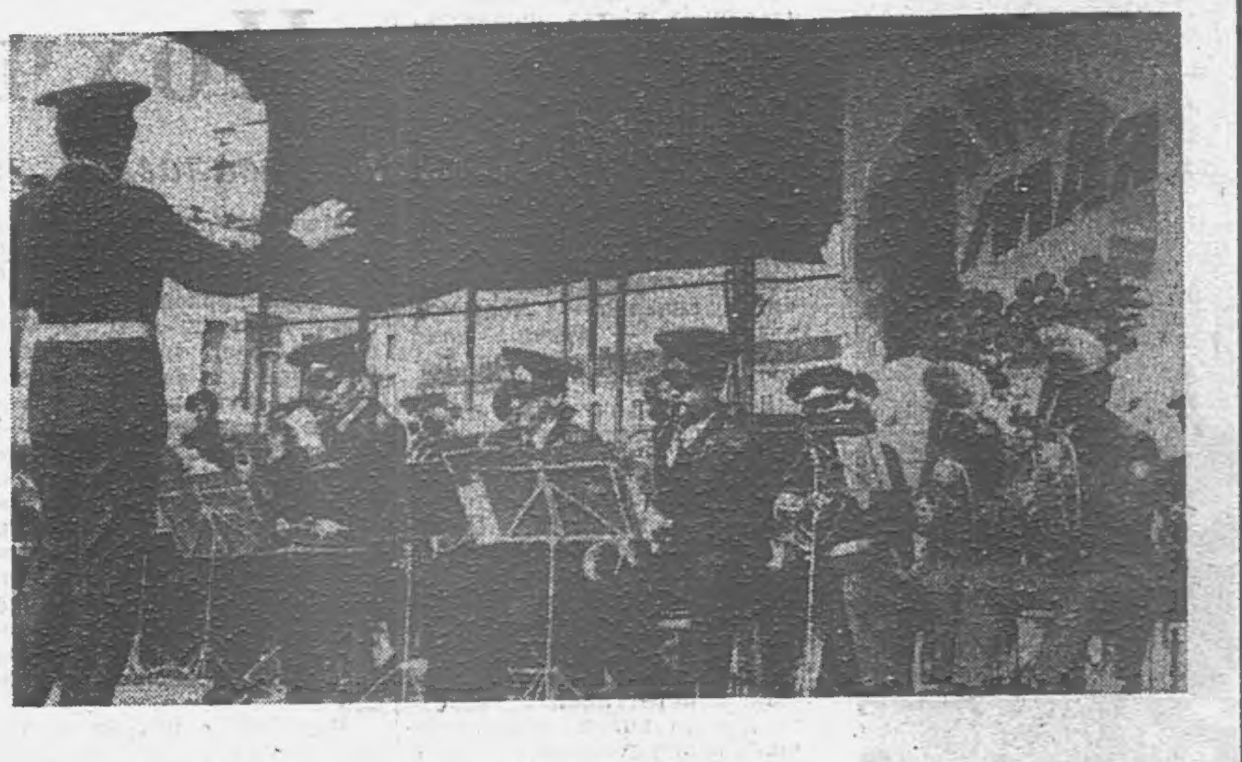

Наьсаре

Хьалхарча шерашка хинначул кIезигагIа да майдан тIа тайп-тайпара плакаташи транспаранташи. Демонстрацеш а яц. Митинге дакъа лоацаш ба районера къахьегамхой, ахархой, дешархой.

Трибуна тIа ба КПСС Назрановски райкома хьалхара секретарь Аушев I-Хь, тIема а къахьегама а ветеранаш Плиев С, Имагожев А, кхыбола районерча къахьегамхой викалаш.

Ше къамаьл деш Аушев Iаддал-Хьамида дийцар района перспективах, къахьегамхошта хьалхашка латтача декхарех, экономика дегIайоалаяра кердача наькъех.

Хьоадинза дисанзар гIалгIай автономе дош а. Райкома хьалхарча секретара I.-Хь. Аушева, районни газета редактора Дидигов Бориса, кхыболча къамаьлаш даьчар цIаькхаза а белгалдаьккхар из дош цIенача новкъа, законех доагIIача тайпара мара дувца йиш йоацилга, цу новкъа харцо хилийта бокъо йоацилга.

Митинг чакхъяьнначул тIехьагIа майда тIа оттадир концерт, хилар йоккха ярмарка а тайп-тайпара аттракционаш а. Доккха цIей хилар маевках.

МагIалбик

Укхаза селхан маевка хилар. Лоацца митинг хинначул тIехьагIа Серго цIерагIча стадионе а цунна хьалхашкарча парке а шерра ярж тайп-тайпара аттракционаш, ярмаркаш, доккха ловзараш, ВЛКСМ горкомо вIаштIехьяьккха лотерея хилар.

Митинге даьча къамаьлашта юкъе белгалдаккхаловра КПСС Малгобекски горкома хьалхарча секретара Алмазова А. И. даь къамаьл. Къахьегамхой даькъал бийцар цо сийрдача цIейца. Малгобекцашта хьалхашка латтача декхарашта а тернам тIабахийтар.

Митинге къамаьл деш вар РСФСР халкъа депутат Богатырев Бембулат. Цо белгалдаьккхар гIалгIай къамана хьалхашка латташ дола керттердар — вай ГIалгIай автономи меттаоттаяр а цига нийсхо халийтар а. Из дош хадданза вай терко тIаяхийта езаш да, аьлар Бембулата.

Митинге а сакъердам болча а юкъе дакъа лоацаш хилар 7 — 8 эзар гаргга саг.

Орджоникидзевски

БIаьстан баьццара дувхар дийхача Орджоникидзевская яхача станица улицаш кхы а хозагIъяьяр байракхаша, транспаранташа, зизаша. Iурра денз В. И. Ленина памятник латтача хьатIааха болабелар хоза кийчбенна нах.

Итт сахьат доал. ЦхьоалагIча майна хетаяь митинг хьаел Сунженски райисполкома председатела С. О. Маштагова. Района къахьегамхой цIейца даькъал а бийца къамаьл де дош лу цо КПСС райкома хьалхарча секретара Р. М. Татиевна. Цо дувц района къахьегамхошта карагIдийннача дикача гIулаккхех, динза дисачох. Масала, толаме кхоачашйир пачхаьалкхенна дулх дIадалара карарча шера хьалхарча квартала план, цхьабакъда, шура дIаялара планах лоархIабанзар. Кхоачамбоацараш дIа а доахаш юртбоахама, промышленни производство дегIа а йоалаеш КПСС XXVIII съезда дикача хьокхамашца накъабаха тIахьех оратора.

Къамаьл ду «Победа» колхоза керттерча агронома коммуниста А. В. Шетининске. Доккхал деш дувц цо шоай коллективах, цунна карагIдувлачох. Соахка, масала, планал совгIа 91,6 тонн йолаш 1721,6 тонн шура, 110,2 тонн дукхагIа долаш 650,2 тонн дулх дIаделар цо пачхаьалкхенна. Балха темпаш кхы лох а ца еш хьабоагIа укх шера а. Ханал хьалха кхоачашйир пачхаьалкхенна шура а дулх а дохкара хьалхарча квартала заданеш. Толаме чакхдоахаш да бIаьстан кхашкара балхаш а.

Дерригача дунен къахьегамхой барт-цхьоагIон цIейца промышленни предприятей болхлой, кхаш, хьайбаш леладераш, дешархой, интеллигенци даькъала ювцаш цул тIехьагIа трибуна тIара къамаьл дир тIема а къахьегама а ветерана В. Н. Губенкос, ВЛКСМ райкома шоллагIча секретара О. Х. Мархиева, школа дешархочо Оздоева Азас, кхычар.

Митинг чакхъяьлча района художественни самодеятельноста концертага хьожаш хилар къахьегамхой.

ЦхьоалагIа май дездара хетаяь цу тайпара митингаш чакхъяьлар Нохч-ГIалгIайчен кхыча районашка а.

Ачхой-Мартан

Сийрда хьежаш малх а болаш ди да. ЦIеча байракхашца, лозунгашца, зизашца кхаьла Ачхой-Мартан геттара хоза я. Цун керттерча майда тIа дIайолалу империализмана духьала, машар, демократи бахьан къахьегамхоша лоаттабеча къовсаме дунен халкъашта юкъерча солидарноста Денна — ЦхьоалагIча майна хетаяь митинг. Цига къамаьл ду КПСС райкома хьалхарча секретара Ш. Ю. Гадаева.

Соахка, укх шера хьалхарча квартале района къахьегамхошта карагIдаьнначох дийцар цо. Масала, дIадахача шера дулх дохкара план 156 процента, шура — 108 процента, тха — 103 процента кхоачашйир. Из бахьан долаш хьайбай продукци алсамъяккхара республике яьржа хиннача яхье шоллагIа моттиг яьккхарг а лаьрхIа КПСС обкома, Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совета, облсовпрофа, ВЛКСМ обкома Диплом делар района. Дика лоархIабу цун хьайбаш леладераш шоай декхарех укх шера а. Цхьабакъда, аьлар Ш. Ю. Гадаева, ше къамаьл чакхдоалаш, производство дегIайоалае йиш хулийташ йола таронаш кхы а дукха я. Царех ма хулла пайда эцара тIахьийхар цо берригa къахьегамхой.

Укх шера шоай коллективашта хьалхашка латтача декхарехи уж кхоачашдара де лаьрхIачохи дувцаш къамаьлаш дир «Самашкинский», «Урожайный» совхозий, кхыча боахамийи организацейи кулгалхоша, яхье хьалхалаттараша.

Митинг чакхъяьннaчул тIехьагIа сакъердаш хилар нах Ачхой-Мартановски района юрташка.

ГIАЛГIАЙ ХАЛКЪА ИСТОРЕ ЛОАРХIАМЕ ЮКЪ

XVI бIаьшере чакхйоалача хана сиха хьахила долалу Къулбаседа Кавказа халкъаш, царца цхьана гIалгIайдар а. Из никъ дIахо дегIаахар дукхагIча даькъе тийша дар хьахулаш латта халкъаш шоаш даим а дахача лоамашка дIачIоагIдаларах а ца Iеш, цар йIаьхий шаьра аренаш караерзаярах а. Шаьра лаьтташ карадерзадеча юкъа черсий феодалашца дукха къовсам лоаттабе бийзар гIалгIай. Бухсоццаш гIалгIай халкъа аьттув баьлар, тIа-тIа тешшаме караерзайора лоамашта хьалхашка ухка моттигаш.

XVIII бIаьшере (къаьстта 1769 — 1770 шерашка) гIалгIаша хьалаьцар Комбелеевка хин юхе гIолла яда аренаш (Даьръяльски чIож йолалучара малхбоаленгахьа улла Владикавказски аре). 1770 шера официально гIалгIаша Российски импере лакххьара Iаьдал мога а даь тIаэцарах, гIалгIай старшинаша дехарах, Онгушт яхача обществе массаза гIулакх де хьакхаьчар шийца итт бIухо а волаш российски эскара эпсар Федоров Иван. Символически «Российски тIема низаш ГIалгIайче хилар» доккха политически маIан долаш дар: дерригача кавказски халкъашта хьалхашка карадерзадаьча шаьрача лаьттащта шеко йоацаш гIалгIай бокъо йолга эрсий правительство могадеш а тешалдеш а хилар. Цу хана денз черсий аьлаша уж лаьтташ шоай да, яхилга гIалгIаша теха ца Iеш, дерригача а лоаллаха ухкача халкъаша хаьдда юхатехар. Из бахьан долаш кIал кIийле йоацаш хинна дIадехараш сацийтар черсий аьлаша.

XVIII бIаьшере чакхъяла кхоалагIа дакъа дисача шерашка арадийннача документех пайда а ийбеш, XIX бIаьшере йолалуш кавказоведа Броневский Семена яздора, шаьрача аренашка баха гIалгIай — «Кумбулее а лоамашка кхаччалца цунах хьадетталуча кхыча хишта а юхе гIолла, иштта Шолжа долалуча а шоай боахамаш дола низ бола го». Шаьрача ГIалгIайчен Заурово яха гIалгIай юртах центр я а оалаш, Броневске язду, гIалгIай юрташ Владикавказски крепостагара малхбоалехьа массехк верст мара гаьна йоацаш хьайола а лу, «цигачара дIахо малхбоаленгахьа говраца ах дийнахьа ваххалца дIаяхь а лу».

Къаьстта белгалйоакх цу автора дукха нах баха «Къаьна Онгушт», цунна гаьна йоацаш улла «ЗIамига Онгушт» а. ХIаьта дIахо мел йолча аренашка уллача ГIалгIайчен 25 юрт «приписной» («Къаьнарчен» «ЗIамигачен» Онгушташта доалахьа) лоархIаш хиннай. Йоккха юрт я, аьнна, иштта белгалъяьккхай Шолжа долалуча улла Аьхки-Юрт а.

С. Броневске хоамах, шоаех гIалгIай оалача аренашка баьхача гIалгIай 500 ков хиннад. тIема гIирсаца дика кийчваь 5 эзар бIухо дIаоттаве таро а йолаш. ГIалгIаша боахам лелабарах автаро язду укх тайпара: «ГIалгIай къахетамеи дикеи нах лоархI. Цар дукха леладу хьайбаш, ялат кхедара тIера ба. ЦIенош кхерах е дахчах хьалду, хIаьта юрта юккъе — моастагIа дов дахьаш тIаввча бераши кхалнахи къайлабоаха кхерах яь вIов».

XIX бIаьшере йолалуш Онгушт яхача общества политически хьал иштта белгалдоакх С. Броневске: «Россена доалахьа долча кхыча халкъаша санна, гIалгIаша аманаташ тел, шоай къаьна Iадаташ лора а деш, йоал а ца телаш». XIX-ча бIаьшере хьалхарча итташ шерашка шаьрача аренашка кхы а шерлу ГIалгIайче. Нагахьа санна Комбелеевка хин юхе Онгушт яха общество хьахилар XIX бIаьшере йолаялалехьа чакхдаьннадале тIайоагIача бIаьшере (XIX) хьахул Онгуштаца ювзаенна керда гIалгIай Назрановски общество.

Йоккхийча группашца лоамашкара Iоарабувла гIалгIай хьинаре карадерзаде болалу Шолжа гонахьара лаьтташ. Наьсаре центр а йолаш. Цу гIулакха аьттув лу дикача арахьарча политически хьалаша. Из хIана дар аьлча, дукххача регионашка цахаддаш гIеттача тIемаша (Дагестане, Нохчийче, Адыгее, Черсече) пачхаьа администрацес дукха хIама дора Къулбаседа Кавказа юкъе мукъагIа: ГIалгIайче, ХIирйчеи Кабардеи — «сатийна» хилийтара.

Керда (Назрановски) общества лаьтташ тIа баха хувшараш бар гIалгIай толашагIа лоархIача тайпай «цIи хеза» нах. Уж шоай лай хиннаращца зIамига юрташ, дукхагIча даькъе, хутораш хьаеш баха ховшар. Юрташтеи хутораштеи цIераш тохкар Iоеххача дай цIерах. Цо бокъо лора царна уж лаьтташ шоай доалахьа лархIа. XIX-ча бIаьшере 30-ча шерашка керда общества лаьтташ карадерзаделга дукхагIча даькъе чакхдоал. Бакъда, цу ханна долалу аренашка уллача ГIалгIайчен «лаьттан гIулакхашта» пачхаьа тIема администраци эшже юкъегIортар.

ГIалгIай лаьтташка, Назрановски тIема укрепленел совгIа, «Iоховш 1-гIа Сунженски 2-гIа Владикавказски гIал-гIазкхий полкаш, доккхий лаьттан доакъош царна дIа а луш. Деррига лаьтта дIадаккха гIертийхьогI Iаьдал, аьнна, шекбала болалу сатем боабаь гIалгIай». (Б. В. Скитский).

ТIа-тIа ир а луш, политически белгалон тIа дала долалу лаьттан дош. ТIема министрага дахьийтача каьхата тIа Кавказа Главнокомандующе яздора: «Вайна мутIахьа йола обществаш, къаьст-къаьста юрташ дукхагIа кердача моттигашка баха хувшар... — Цул тIехьагIа, тIема хьалаша дIадехарах туземцашта баха ховшара белгалдаьхача лаьттаех цхьадола доакъош хьа а доахаш, каст-каста гIал-гIазкхий юрташтеи укреплешнтеи дIатийннад. Цу хьалаша дIадехарах, кердача моттигашка цкъа баха Iохайшараш юха а кхычахьа баха хувшабаьб, цхьайолча хана массехказза цхьан моттигера кхыча моттиге а бугаш. Дукххача шерашка цу тайпара порядок оттаяро туземцаш цхьан моттиге бахийта цхьаккха а дича вIаштIехьдаьннадац, хIаьта, вешта, — цо правительствах бола тешам боабир, хIаравар кхоаненах лоралургволча ваьккхар, цхьанне а ший боахам дегIабоалабеи лаьтта леладеча къаьстта къахьегеи безам хургбоацача тIа даьккхар гIулакх». (Б. В. Скитский). Иштта дале а, лаьттанца чIоагIа чам болаш хиннаб лоамарой.

Паччахьа администрацес крае чакхйоахача политикас хьалхьеду къовсамаш гIалгIай вахара социально-экономически сфере кIоаргденна ца Iеш, этнополитически духовнии сферашка а кхохкама шодамаш хьакхоллар. Иштта, 1842 шера «низащеи Iехабе гIертарцеи» гIалгIашка кераста ди тIаэцийта гIертача паччахьа администраце леладеча харцахьарча гIулаккхех лорабар а дехаш, гIалгIай халкъа депутаци леткъар тIема министрага Чернышевга. 1810 шера оттадаьча договорагIа российски Iаьдало дош деннадар ГIалгIайчен дина вахара юкъегIертаргбац, аьнна. ГIалгIай дехар кхоачаш а ца деш, цу шера денз (1842) «дина хьакимаш дIаболабелар гIалгIашта юкъе кераста ди боаржабе». (Б. В. Скитский). ГIалгIай халкъо еш йола духьале чIоагIагIа хулаш латтилга кертах а доаккхаш, тIема министро «дина хьакимашта цу тайпара кераста ди боаржабара юхагIертача бакъахьа да», хIаьта тIехьа тIайоагIача хана «полицейски мерашца гIулакх ма леладе», аьнна, хьехар дир... (Б. В. Скитский).

ГIалгIайче миссионерски гIулакх леладарах хьахиначоа бахьан (полицейски Iоткъам лелабарал совгIа) — царна тийнна совгIаташ, ахча, ялат дар. «Цул совгIа зийнадар, жIарргаш леладераш дукха боацилга (къеимискеи боахка а эсалча сословех хьабаьнна а бола нах). Цхьаболчар тайп-тайпарча хана «массехказза» а тIаэцаш хиннаб кераста ди.

1858 шера май бетта пачхаьа администраце викалаша хьадийхар гIалгIашкара «Назрановски обществе бахача наьха дукхалах дола хоамаш». Уж хоамаш эшаш хиннадар общества чубоагIа дукхагIбола нах шоай лаьтта шоаш дай лоархIаш хилара таро луш йолча хуторской системах халкъ дахилга дIадаккхара. Наха шоаш шоай лаьттан дай лоархIилга царизма колониальни политика планашца вIашкадоагIаш дацар.

Халкъ герзаца ший кортамукъале яккхара тIа а хьехаш, ГIалгIайчене шерра баьржача политически болама хьалха ди эттар. Болама кулгалде баьлар моллаш. Геттара а ирача бехье яьлар гIалгIаштеи карабулакаштеи (оарцхошта) юкъе чакхйоаха дина-политически агитаци. Иштта, болама инициатораша, бийсанна лотаяь факелаш бе а йоахкаш, юрташкеи хуторашкеи гIолла дIа-хьа а лелаш, белха а белхаш, наьха дегаш тоха а долийташ чIоагIдора шоай кхайкаралаш. Восстани вIаштIехьйоаккхараштa юкъе бусалба дин хьалхалаттарашца цхьана бар пачхаьа эскаре гIулакх деш бола эпсараш Арчаков Чандыр, Мазуров Мухьмади Бехоев Джагостукои. ХIаьта пачхаьа администрацегара шоашта цхьацца аьттув лохаш лелача, чинаш даларга хьежаш болча цхьаболча гIалгIай эпсараша хьаллаьцанзар восстани. Из дIайихьар (шозза имама Шамала эскаро дакъа а лоацаш) 1858 шера 25 мая денз 30 июле кхаччалца.

Цхьабакъда, восстани йохайнр. ГIалгIай хуторской системах баха ховшилга низаца хIалакдир. Хутораши зIамига юрташи йоккхача юрташта юкъеяхар. Цо пачхаьа администрацена аттагIча даьккхар гIалгIашта тIехь тIахьожам лоаттабелга. ФуннагIдале а, шаьрача аренашка дада лаьтташ карадерзадар боккха лоархIам болаш хилар ГIалгIайчени Россеней юкъе доттагIала бувзамаш хьакхоллара. Из лоархIам боабе йиш яц, тIехьа тIадоагIача шерашка (Сийлахь-йоккха Октябрьски революци хиллалца) кхыдола Къулбаседа Кавказа халкъаш санна, гIалгIай халкъ а царизма оагIорахьара феодально-великодержавни Iоткъама кIал лаьтта исторе нийрча мугIараш дувцача хана а.

С. УМАРОВ, Нохч-ГIалгIай НИИ ИЭСФ сектора заведующи, исторически Iилмай кандидат.

М. ЦИЦКИЕВА, Нохч-ГIалгIай НИИ ИЭСФ йоккхагIйола Iилман сотрудник.

ТIЕХКIОАРГА СКВАЖИНА ЙОАККХАЧА

ШийтталагIча пятилетка тIеххьарча шера тIайийца доккхий декхараш ханал хьалха кхоачашдара шерра яхь йоаржаяьй Октябрьски бурув тохара балхий управленерча бурувдеттача бригадаша. Царна юкъе хьалхара моттиг дIа ца хецаш хьайоагIарех я буровой начальник Халишков Владимир Муратович керте латтача бригада коллектив. Апрель бетта ткъоалагIча дийнахьа рапорт делар цо бурув тохара бинъ бетта задани кхоачашъярах. ТIерча мелашка мехкдаьтта доаллий хьажара тохкама бурув тохача Мехкеты яхача майде № 8 йола тIехкIоарга скважина йоаккхаш я из. ПроектагIа 5100 метр бурув тоха дезаш я бригада коллектив из скважина йоаккхача.

Карара шу доладелча денз графикал хьалхаювлаш бурув а детташ, денгара денга ший производственни хьокхамаш дикагIа хулийташ хьинаре къахьегаш я из. Шу доладелча денз хIанзлехьа цо техад 1208 метр бурув, цунах заданел тIех техар 238 метр а долаш.

Дог гIоздоахаш да бригада бурувдеттарий кхы мел дола технико-экономически хьокхамаш а. Еррига ча балха ханах бурув тохача пайда эцаш яр 80 процентага дIакхоачаяьй цар. Дикка тIеххоачашъяьй хIара буровой станокаца бетта бурув тохара коммерчески сухала задани а.

ТIехкIоарга скважинаш йоахача бурув тохара йола прогрессивни технологи шерра балха юкъехкувларах, кулг-кара деча халача балхашта механизации автоматизации ярах, къахьегама дисциплина чIоагIъярах къахьегама овсарле лакхъяра бинъ бетта план итт процент тIеххоачашъяьй. Бурув тохарга дIабода мах лохбарах, химически реагенташ, утяжелитель, электроэнерги, кхыйола материалаш кхоярах эзараш сомаш пайда баьб цар пачхаьалкхенна.

Хадданза яхье хьалха а латташ, башха-дика производственни толамаш дахарца шоай новкъосташта хьокхам телаш ба укхаза бурувдеттараш, сменни мастераш Козорезов Александр, Никольский Николай, бурувдеттарий гIончаш Суев Хьасан, Грищенко Борис, оператор-коллектор Тасиева Хьава кхыбараш.

Г. ЛУКЬЯНОВ.

Грозненски художественни промыслай производственни объединене бIаьш болхлой ба хьаьнала къахьегаши массаза шоай декхараш цIена кхоачашдеши. Царех цаI я мебельни цехера столяр-сборщик Сулейманова Тамуся Султановна. Из укхаза къахьегаш йола дукха ха яц, деррига а диъ шу мара. Цу лоаццача хана цеха мебельщикашта юкъе чIоагIа сийдаьннад цун. Цун керттера бахьан да хьинаре къа а хьегаш, дог гIоздоаха толамаш доахаш, хадданза яхье хьалха латташ хьайоагIаш из хилар. Цхьаккха смена дIаяхийтац цо шин норма 115 — 120 процент кхоачаш ца еш. Нахаца дог цIена саг я Тамуся. Шийна ховш дар камаьрша дIадовзийт, эшачунна гIо де кийча я. Массехк смежни балха говзал караерзаяьй цо ше укхаза къахьегаш йолча диъ шера. Шаьрра болх бе ховш я из прессовщика, шлифовщика профессех. Цудухьа цехера моллагIвола болхло цамогаш хинна е кхы бахьан нийсденна балха ца воагIаш висача, цун метта дIа а этте, бехктонхамегIарча участке къахьегарех я Тамуся. Ше хьадеш дар цхьаккха тайпа даккха гIалат доацаш е брак яь балха тIа хьовзам ца хулийташ къахьегарех я из. Иштта йолча цун сий ду цехерча дукхача болхлоша, кулгалхоша. Ше профсоюза цехкома член хиларах тарра дукха къахьег цо мебельщикий къахьегами царна юкъера яхьи ахетамца вIаштIехьаккхара, болхлой къахьегамен бытен хьалаш тоадара. Балхах дог а иккха, цехера дIабаха дага волаш хинна массехк мебельщик нийсача новкъа ваьккхав цо. Дег тIара доавIача дешашца цо деш дола хьехар дика дIаэц цун новкъосташа.

Ше укхаза къахьега дукха ха еце а, балха тIа дукха дика хIамаш карагIдийннад Тамусяна. Цудухьа цунна тийннай Сийлен грамоташ, ахчан премеш, маьхера совгIаташ.

СУРТА ТIА: столяр-сборщик Т. Сулейманова.

А. КЫЧИКОВА сурт.

ЖАIУ

ОЧЕРК

Шелковской района «Червленский» колхоза конторе дIачувоаллача хьалтеха «Молния» йоаллар. «РСФСР заслуженни хьайбаш леладер» яха цIи яларца колхоза коллективо даькъала вувц хьо, оаха сий деш вола Джадаев Султан, аьнна, йоазув дар цу тIа.

...ГIомара цхьан гувна тIа тха машина хьалтIаяьлча, лохе латташ кошара бIаргайра тхона цIаьхха. Цунна тхо дIатIадахача:

— Сутара ма хила, массажена тоъаргда, — яхаш бегаш а беш, доакъара тIакхача гIерта жерч шорттига дIа-хьа а тетташ, хьаьшка йол юллаш цхьа саг воаллар. Джадаев Султан хиннавар из.

Соца хиннача колхоза керттерча зоотехника Э. Шаипова шийга тхо дIадайзийтача:

— Бехк ма баккхалаш, Акхарна йол йилла со валлалца сабар делаш, — бехказа ваьлар Султан.

Ше дIаболабаь болх баьваьлча хьатIа а вена: — ХIанз къамаьл дергда-кх вай, — аьлар цо.

— Шун жа Iулага хьажа вай. Оаша болх мишта вIаштIехьбаьккхаб ха лов тхона, — аьлар тхоах цхьанне.

Сийрдаьлар жа Iун юхь. Гуш дар, оаха аьнначоа из раьза волга.

— Из бакъахьа хургда,— аьлар Султана.

Дика тоаденна, цIена дар жа. Дерригаш а цаI санна низ болаш, унахцIена дар Iоахарий а. Ловзаш, кхувсалуш кошара гаьнарча миIинге дайдда дIадахар уж, тхо гаргадаьхкача.

— КIира хьалха даь да уж. ИIайха латте а шелалах лораде дезаш да. Со хIанз хьавоагIа шоана, царна эшар а даь, — тхога а аьнна царна тIехьавахар Султан. Шийн новкъостаца Нурлумбаев Илюйца лаьрххIа хьакъоастаьяча моттиге чулаьхкар цо Iоахарий.

Султан из болх беш ваьллача юкъа, цунах а цун бригадах а цхьацца хIамаш дийцар тхона Шаипов Эдика.

— Школе деша вагIача хана, мукъа ха нийсъелча, жега хьажа боккхагIболчарна новкъостал дора Султана. ХIаьта школа чакх а яьккха, 1966 шера воаккхагIволча жа Iуно Докуев Мовлде кулгалдаьча бригаде болх бе отташ, цхьа бахьан опыт йолаш а вар. Цудухьа сиха а хьаькъалца а дора хьа мел дер. Цо деш долчоа геттара раьза вар Докуев а. Цун бригаде диъ шу даьккхачул тIехьагIа, «Саркамыш» яхача моттиге леладе къонача кой Iул делар Джадаевна. Цу шера хIара устагIан тIара 7,9 килограмм цIена тха даьккхар цо, план 5,2 килограмм йолаш.

1972 шера леладе духхьашха дахка деза жерч хьаийцар Султана. ХIаьта планагIа хIара бIаь жийна тIехьара 93 Iаьхар хьакъоастабе безаш хиннача, бIаь хьалкхебир. Ши шу даьлча кердача коталонга кхаьчар, хIара бIаь жийна тIехьара 137 Iаьхар хьакъоастабир, хIаьта 1981 шера — 149. Из толам баккхарах, района жа Iушта юкъе яьржача яхье коталё яьккхарг а лаьрхIа, «Социалистически Къахьегама Турпала Н. Эсмухьамбетова цIерагIа приз» — кара кара тела кубок а луш, аргIа йоацаш ГАЗ-24 марках йола автомашина а еца бокъо елар Джадаевна.

Цу хана денз цхьа шу дIадахийтадац цо хIара бIаь жийна тIехьара 135-ел дукхагIа Iаьхар хьакъоаста ца беш. ХIаьта соахка — 136 хилар.

Тха дакхара а Iоахарий хьалкхедара а иттлагIча, цхьайталагIча, карарча — шийтталагIча пятилеткай планаш ханал шу хьалха кхоачашъеш хьавоагIа Султан. Цунна боагIа мах а беш Къахьегама Сийлен кхоалагIча степена, Къахьегама ЦIеча Байракха орденаш елар Джадаевна.

Цун оамалцара къаьстта а мах болаш хIама да, карагIдаьнначох кхоачам ца бар, хьайбай продукци дукхагIа яккха йиш хулийташ йола таронаш хадданза лехаш а балха юкъехувлаш а из хилар. Цунна тешал деча цхьацца гIулакхех дийцар Шаипов Эдика.

Ткъаь шерал совгIа жа леладеш йоккха опыт Iоаяь воллаше, хьайбаш леладара Iилманца дувзаденна дар дикагIа кхетадара, хара г. Орджоникидзе юртбоахама институте заочно деша эттар Султан. Цудухьа хIанз кхы а кIоаргагIа хов ший болх. Из кхы тIа а тоабара хьаькъале хьехамаш тел кхыметтел колхоза правленена а.

ГIулакх миштад аьлча, Гипрозем института НохчГIалгIайчера филиала Iилманхоша даьча гиоботанически тохкамаша хьахьекхад, цу боахама кара долча даьгIенашка, буц къе йоландаь доажаде а, хIаьта цоношкара, лаьрххIа дIайийна культураш хьокхаш даьккхача доакъарца Iалашде а эггара дукхагIа 30 эзар устагIа мара хила йиш йоацилга. Колхозе хIара шера лелабеш 56—57 эзар бар, хIаьта укх шера — 61 эзар ба. Цудухьа Iалашдаь доакъар уж Iангара дахара хIара шера тоъацар. Иштта из гIулакх кхы ла ца могаш, дикагIболча жа Iушца дага а ваьнна, лурчогIа колхоза правлене вахар Султан. Йоккха опыт йолча жаIуй цIерагIа цо даь хьехамаш, теркал а даь, доакъара база чIоагIъе болабелар колхоза кулгалхой. Масала, лурчагIен, соахкен, укх шера бIаьстии кхо эзар гектар хулача даьгIенашна тайп-тайпарча баьций ги тессар. 460 гектар культурни даьгIенаш хьайир, 760 гектар дIалоацаш хургйолаш шеръергъя уж.

Джадаева дIадола а даь, даьгIенашта гIумаро зе ца дайтара, уж йоха ца яйтара цхьацца гIулакхаш чакхдоах жа Iуша шоаша а. Масала, гIум чIоагIъяра джузгун яха гаьнаш дIайогI. Духхьашка Джадаева дIадоладаь да из а. Массехк шера Iалам, гIум зуеш, михо дIа-хьа кхухьаргйоацаш из чIоагIъяра тайп-тайпара гаьнаш дIайогIаш даьча тохкамаша хьахьекхар цунна, кхыча гаьнашца нийсйича, бурунни даьгIенашка отта йIовхали цига хула мухи эггара дикагIа джуагуно ловлга.

Халонех кхерац Султан. Вохац уж нийсъелча. Новкъостал ду опыто а. Цхьан шера Iан замалахьа жа чусоцадешше, доакъар тоъаш хургдоацилгах хоам бир колхоза кулгалхоша жа леладеращка. Из хайначул тIехьагIа, беха хьайзар цхьабола жа Iуй. Е кхоачам болдаш доакъар да е жа Iулаш тхогара дIаэца, яхаш каст-каста ухар уж колхоза правлене. Цхьабакъда, цунах гIулакх хургдоацилга кхета а деш, Султан вахайзар цхьаннахьа а. Лоа диллалца даьгIенашка, хьун оасашка жа леладе лаьрхIар цо. Дагалавцар шийн новкъостаца Нурлумбаев Илюйца, Алиев Вахийца, веIийца Мовлдеца, сесаго — Ленас гIо а деш толаме чакх а даьккхар. Миштa?

Ноябрь бутт хьатIакхоачаш доажаде ара а ца доахаш дукххачар чусоцадир жа. Цхьабакъда, Султане бригадо из динзар. ХIара Iуйрийна кIезиг - дукха йIоахъелча доажаде арадоахар.

— Мишта вIаштIехьдоал хьа а бригада коллектива а иштта дукха Iаьхарий хьалкхеде? — оаха хьаттача Султана аьлар:

— Жа леладечарна эггара бехктонхамегIа я уж дахка долалу ха. Цунна хьалхxе а кийчо ю оаха. Осеменени яьчул тIехьагIа, гIийлагIа дола жа хьакъоаста а дийя, лаьрххIа оттаьяча рационах кхоаб. Кхычарна телачул дукхагIа кхоачийт царна концентрированни доакъар, йол, эшаш дола кхыдар ду.

Жа дахка доладелча лерттIа наб е ха хилац бригадерча наьха. Дийнахьеи буси хьайбашка хьожаш хул хIаравар. Эсала долча Iоахарашта, шуша тIа соска а белле, шура мелаю. Цхьан жево кхо Iаьхар беш а моттиг нийсу цхьайолча хана. Царех цаI цхьацца Iаьхар баьча жерчех бакхийт. Уж-м дукха териалде ца дезаш а лоадамбоаца а гIуллакхаш дар аьнна, хета тарлу цхьабаращта. Цхьабакъда, толам цу тайпарча «лоадам боацача» гIулакхаша боакх.

Iоахарий жерчашта тIехьара доахача хана, хIара жийга ше хьож Султан. Къаьна дараш хва а къестадеш, царна метта къонадараш юкъекхувлаш тоаду Iул. Из болх хIара шера бу. Цу гIулакхо а гIаьххьа новкъостал ду Iоахарий кхедара планаш тIехкхоачашъе.

...ХьатIакхоачаш латтар делкъа ха. Ше сиха волга тхона хоа ца далийтара санна, шорттига сахьата тIа хьежар Султан. ТIаккха:

— Бехк ма баккхалаш, вошa — Асланбек волча ваха везаш ва со. Саг вайтавар цо, согара новкъостал эш, аьнна. Са бригадах а колхозах а сона ховр а ца ховр а Эдико дувцаргда шуга, — аьлар.

— Массанахьа кхача, деррига ше де гIерташ саг ва Султан, — аьлар Шаипов Эдика, — тхо новкъа даьлча. — Балха тIа цхьаннена гIо эшаш моттиг йолга хезача, ший гIулакх дита а цига новкъостал де ца вахача Iелац. Вош воландаь вахав, аьнна, шоана мотте бакъ хургдац. ГIо эшаш хиларах кхычо хоамбаь хиннабаларе, воша волча вахалехьа цига гIоргвар из. Цудухва наха доагIаш сий а ду цун. ХIанзарчоа хIара бIаь жийна тIехьара 72 Iаьхар хьакъоастабаьб Султана бригадас. ХIаьта дахкараш а дац ахане кIезигагIа дараш. Сона хетачох, хIара бIаь жийна тIехьара 140-ел дукхагIа Iоахарий хьакъоастаде карагIдаргда цун укх шера.

Джадаев Султанах иштта доккхал деш дийцар тхога тIехьагIа колхоза кхыча кулгалхоша а.

М. ХАМАТХАНОВ.

30—40-ча шерашка а 50-гIа шераш долалуш а лийцача наха реабилитаци яра хьакъехьа

(ДIахододар. Долалур 3, 13, 15, 22, 24 февралех, 1, 3, 6, 8, 10, 13, 15 мартех, 3, 5, 10, 14, 19, 21, 24, 26, 28 апрелех арадаьнначa газеташ тIа).

Гридасов Прокофий Андреевич, 1892 шера Сунженски района Нестеровски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, «Хлебороб» колхоза член, Нестеровски станице ваьхав, топаш техай.

Леонидов Дмитрий Константинович, 1879 шера Сунженски района Нестеровски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, «Хлебороб» колхоза член, Нестеровски станице ваьхав, топаш техай.

Попов Николай Федорович, 1906 шера Сунженски района Нестеровски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, «Красный Октябрь» артела болхло, Нестеровски станице ваьхав, топаш техай.

Попов Иван Егорович, 1905 шера Сунженски района Нестеровски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, райлесхоза болхло, Нестеровски станице ваьхав, топаш техай.

Алещенко Борис Алексеевич, 1918 шера Сунженски района Нестеровски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Нестеровски станице ваьхав, топаш техай.

Алейников Георгий Петрович, 1896 шера Сунженски района Нестеровски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, «Пролетарская победа» колхоза член, Нестеровски станице ваьхав, топаш техай.

Синчин Филипп Иванович, 1895 шера Сунженски района Нестеровски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, «Пролетарская победа» колхоза член, Нестеровски станице ваьхав, топаш техай.

Буханцев Александр Иванович, 1884 шера Сунженски района Ассински станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, «Серп и Молот» колхоза член, Ассински станице ваьхав, топаш техай.

Салтановский Иван Михайлович, 1888 шера Сунженски района Нестеровски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, «Хлебороб» колхоза член, Нестеровски станице ваьхав, топаш техай.

Чумаков Петр Самойлович, 1871 шера Сунженски района Ассински станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Ассински станице ваьхав, топаш техай.

Недосеков Ефрем Григорьевич, 1882 шера Сунженски района Слепцовски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Слепцовски станице ваьхав, топаш техай.

Литвинов Иван Егорович, 1884 шера Сунженски района Слепцовски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, «Сунженский пахарь» колхоза член, Слепцовски станице ваьхав, топаш техай.

Эльханова Патимат, 1913 шера Чеберлойски района Борзе-Ара яхача хуторе яьй, нохчо, парте хинняац, Чкалова цIерагIча колхоза член, Борзе-Ара яхача хуторе яьхай, 5 шу суд яьй.

Арсемикова Зандат, 1907 шера Грозненски района Бердыкель яхача юрта яьй, нохчо, парте хинняац, единоличница, Бердыкель яхача юрта яьхай, 5 шу суд яьй.

Цехаева (Ибрагимова) Борет Ибрагимовна, 1918 шера Шалински района Устар-Гордой яхача юрта яьй, нохчо, парте хинняац, «Красный Гордой» колхоза член, Устар-Гордой яхача юрта яьхай, 5 шу суд яьй.

Леонидов Георгий Константинович, 1901 шера Сунженски района Нестеровски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, «Хлебороб» колхоза член, Нестеровски станице ваьхав, топаш техай.

Чергизов Чергиза Исхьак, 1847 шера Ачалукски района Йоккхача Ачалкхе ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Йоккхача Ачалкхе ваьхав, топаш техай.

Шадыжев Идиф Идик, 1880 шера Ачалукски района Йоккхача Ачалкхе ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, единоличник, Йоккхача Ачалкхе ваьхав, топаш техай.

Олигов Хасий Исраьил, 1892 шера Ачалукски района ТIой-Юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, скотовод-единоличник, ТIой-Юрта ваьхав, топаш техай.

Костоев Инала Бехо, 1870 шера Ачалукски района Лохерча Ачалкхе ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, «Алханчурт» колхоза член, Лохерча Ачалкхе ваьхав, топаш техай.

Саадуев Темирбулат, 1871 шера Саясановски района Алерой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Калинина цIерагIча колхоза член, Алерой яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Гавриленко Елисей Антонович, 1871 шера Харьковски области Васильевка яхача юрта ваьв, украинец, парте хиннавац, больница хьаьхо-истопник, Урус-Мартан яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Бехтер Дмитрий Юльевич, 1879 шера Орджоникидзевски края г. Пятигорске ваьв, немец, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Урус - Мартан яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Есиев Хаджи Есиевич, 1865 шера Урус-Мартан яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхоза член, Урус - Мартан яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Гехаев Эдельгерей, 1883 шера Ножай-Юртовски района Хочу-Ара яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхоза член, Хочу-Ара яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Колтунов Георгий Васильевич, 1914 шера Орджоникидзевски края Ново - Заведенски яхача юрта ваьв, эрсе, парте хиннавац, газолинови завода слесарь, Малгобекски района Назаренко яхача поселке ваьхав, топаш техай.

Алиев Юсуп, 1883 шера Гудермесски района Кади-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхоза член, Кади-Юрта ваьхав, топаш техай.

Баталов Дака, 1872 шера Гудермесски района Энгель - Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхоза член, Энгель-Юрта ваьхав, топаш техай.

Хабаев Косум, 1878 шера Итум-Калински района Тусхорой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Тусхорой яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Ильясов Бага, 1878 шера Итум-Калински района Тазбичи яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Кагановича цIерагIча колхоза член, Тазбичи яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Векаев Чопа, 1898 шера Итум-Калински района Вавлой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Урус - Мартановски района Алхазурово яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Вацалгов Абубакар, 1900 шера Итум-Калински района Тазбичи яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхоза член, Тазбичи яхача ваьхав, топаш техай.

Меняков Михаил Петрович, 1906 шера г. Ессентуке ваьв, эрсе, парте хиннавац, трампарка экономист, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Ткач Илья Михайлович, 1899 шера Донской области Полтавски яхача хуторе ваьв, эрсе, парте хиннавац, «Грознефтезаводай» конторий шофер, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Байраков Минги Хасуевич, 1901 шера Шалински района Автуры яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхоза член, Автуры яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Мутуев Муртаз, 1875 шера Саясановски района Ялхой-Мохк яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, ахархо, Ялхой-Мохк яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Усупхаджиев Бапи, 1880 шера Саясановски района Энгеной яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Энгеной яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Мальсагов ГIайрбинахьажий ИсмаIал, 1870 шера Назрановски района Аьлтий-Юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, Назрановски больница кладовщик, Аьлтий-Юрта ваьхав, топаш техай.

Талаев Мола, 1880 шера Саясановски района Гордали яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Кирова цIерагIча с/х артела болхло, Гордали яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Зибукаев Сапа Садлукаевич, 1910 шера Ачхой-Мартановски района Шалажи яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Шалажи яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Альтемиров Лула, 1906 шера Ачхой-Мартан яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, хьехархо, Ачхой-Мартан яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Кагерманов Асламбек, 1866 шера Турци, Сар-Кумчи яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, «Красный Валерик» колхоза колхозхо, Ачхой-Мартановски района Валерик яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Мальцагов Упа, 1897 шера Ачхой-Мартановски района Валерик яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, «Красный Валерик» колхоза член, Валерик яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Татушев Ваудин, 1913 шера Ачхой - Мартановски района Валерик яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Евдокимова цIерагIча колхоза член, Валерик яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Заурбеков Мамсур, 1874 шера Ачхой-Мартановски района Валерик яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Евдокимова цIерагIча колхоза член, Валерик яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Цугаев Расу, 1897 шера Ачхой - Мартановски района Валерик яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, «Красный Валерик» колхоза член, Валерик яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Ветряков Дмитрий Семенович, 1893 шера Сунженски района Троицки станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, Октябра 12 шу дизара цIерагIча колхоза колхозхо, Троицки станице ваьхав, 8 шу суд яьй.

Гошев Сулейма ИсмаIал, 1907 шера Назрановски района СурхотIа ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, колхозхо, СурхотIа ваьхав, 10 шу суд яьй.

Гарахоев Сардала Джабраил, 1902 шера Ачалукски района Долакха-Юрта, ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, «Искра Ленина» колхоза колхозхо, Шолха ваьхав, 10 шу суд яьй.

Громов Ефим Иванович, 1900 шера Куйбышевски края Вознесенское яхача юрта ваьв, мордвин, парте хиннавац, болх беш хиннавац, цхьаннахьа а къоастаьяча моттиге ваьхавац, 8 шу суд яьй.

Ивановский Егор Дмитриевич, 1880 шера Сунженски района Слепцовски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, Цlеча Эскара цIерагIча колхоза колхозхо, Слепцовски станице ваьхав, 10 шу суд яьй.

Кагиров Абубакар, 1892 шера Шалински района Мескер-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Мескер-Юртарча юкъерча школа хьехархо, цигга вахаш а хиннав, 10 шу суд яьй.

Каплун Тимофей Васильевич, 1901 шера Киевски области Старый Гай яхача деревне ваьв, украинец, парте хиннавац, райпотребсоюза сборщик, г. Гудермесе ваьхав, 8 шу суд яьй.

Пистер Ян Генрихович, 1912 шера (хьалха немций АССР хинна Поволжье) Меркель яхача юрта ваьв, немец, парте хиннавац, г. Грозненрча Октябрьски района № 1 йолча юкъерча школа хьехархо, г. Грозне ваьхав, 10 шу суд яьй.

Петров Николай Иванович, 1908 шера г. Харькове ваьв, эрсе, парте хиннавац, «Грознефта» проектно-сметни бюро инженер, г. Грозне ваьхав, 10 шу суд яьй.

Зорина Полина Ивановна, 1902 шера Челябински области г. Златоусте яьй, эрсе, парте хинняац, цхьаннахьа а къоастаяьча моттиге яхаш а болх беш а хинняац, 5 шу суд яьй.

Шейко Андрей Сафронович, 1898 шера Моздокски района Галюгаевски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, 2-ча МагIалбике ваьхав, 10 шу суд яьй.

Катылов Захир Абдул-Кадырович, 1900 шера Шаройски района Кенхи яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Кенхи яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Коханов Семен Терентьевич, 1899 шера Сунженски района Троицки станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, Бамутски леспромхоза болхло, Троицки станице ваьхав, 10 шу суд яьй.

Даутов Юнус, 1907 шера Ачхой-Мартановски района Самашки яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Ленина цIерагIча колхоза член, Самашки яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Шамилев Махмуд, 1877 шера Ведевски района Дышне-Ведено яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Ведено яхача юрта лор, Дышне-Ведено яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Олмасханов Галбац, 1883 шера Веденски района Дышне-Ведено яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, ахархо, Дышне-Ведено яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Таштемиров Лечи, 1905 шера Ачхой - Мартановски района Валерик яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, «Красный Валерик» колхоза председатель, Валерик яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Черненко Виктор Александрович, 1905 шера Киевски области Чернобай яхача юрта ваьв, украинец, парте хиннавац, Червленная-Узловая станци вокххагIвола болхло, Червленни станице ваьхав, топаш техай.

Радионов Григорий Алексеевич, 1899 шера Воронежски области Н. Ватуча яхача юрта ваьв, эрсе, парте хиннавац, Грозный станци ремонтни колонна болхло, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Джантемиров Дадах, 1863 шера Урус-Мартановски района ГIойтIа ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, ГIойтIа ваьхав, топаш техай.

Элеханов Хаджи-Муса, 1858 шера Саясановски района Центорой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, дина гIулакх деш хиннав, Центорой яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Ташухаджиев Осман, 1902 шера Саясановски района Центорой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, хьайбаш леладер, Центорой яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Мусханов Мохаджи, 1882 шера Саясановски района Ялхой-Мохк яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Ялхой-Мохк яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Абуев Ислам, 1903 шера Саясановски района Исай-Юрт яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, Исай-Юрт яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Садулаев, из **Тарамов** Тепка, 1877 шера Шалински района Сержень - Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Сержень-Юрта ваьхав, топаш техай.

Садулаев Озда Тарамович, 1890 шера Шалински района Сержень-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Сержень-Юрта ваьхав, топаш техай.

Баталов Яхья, 1873 шера Староюртовски района Старый Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Грозненски района Старая Сунжа яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Узбаев Хаджимурад, 1853 шера Староюртовски района Старый Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Сангиреев, из **Тутаев** Шида, 1878 шера Урус-Мартан яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, дина гIулакх деш хиннав, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Шахгиреев Успахаджи, 1868 шера Атагински района Новые Атаги яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, коммунальни контора хьаьхо, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Батаев Темиралу, 1869 шера Урус-Мартановски района Алхан-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Алхан-Юрта ваьхав, топаш техай.

Дегаев Гада Дегаевич, 1893 шера Атагински района Новые Атаги яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Молотова цIерагIча колхоза член, Новые Атаги яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Дагаев Джабраил Дагаевич, 1882 шера Галанчожски района Хаташка яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Хаташка яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Жужаев Абки Жужаевич, 1872 шера Галанчожски района Вовчи яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Вовчи яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Баталов Саат Баталович, 1862 шера Галанчожски района Акки яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Акки яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Исламов Джанарали Исламович, 1862 шера Галанчожски района Бурчи яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхоза бежаIу, Бурчи яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Бурилгов Тепса Бурилгович, 1847 шера Галанчожски района Верхний яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхоза бежаIу Верхний яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Бунхоев Абдул - Кудус Бунхоевич, 1907 шера Галанчожски района Вовчи яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, чабан, Вовчи яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Замаев Гарси, 1885 шера Надтеречни района Лакхара Наур яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Лакхара Наур яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Умиев Мухадин, 1883 шера Веденски района Дышне-Ведено яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Дышне-Ведено яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Магомаев Джанмурза, 1907 шера Шаро-Чеберлойски района Джангалдой яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Джангалдой яхача юрта ваьхав, 3 шу суд яьй.

Кукуев Сарали, 1904 шера Веденски района Ца-Ведено яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Ца-Ведено яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Батаев Товбота Товмарза, 1904 шера Назрановски района БурокIала ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, болх беш хиннавац, БурокIала ваьхав, топаш техай.

Мархиев Чаде Султан, 1901 шера Дошлакъий-Юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Дошлакъий-Юрта ваьхав, топаш техай.

Котиев Зоврбика Аршемат, 1889 шера Назрановски района Пхьилекъонгий-Юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, колхозхо, Пхьилекъонгий-Юрта ваьхав, топаш техай.

Арапиев, из **Марциев** Тоштемира Ахьмад, 1906 шера Назрановски района Экажкъонгий-Юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Экажкъонгий-Юрта ваьхав, топаш техай.

Корнгов Шовхал Шамильхаджиевич, 1859 шера Пседахски района СоагIапча ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, СоагIапча ваьхав, топаш техай.

Бычков Степан Иванович, 1892 шера Наурски района Ищерски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, Малгобекски мехкдаьтта промысла учетчик, Малгобекски района Назаренко яхача поселке ваьхав, топаш техай.

Килигов Иналукий Муна, 1874 шера Пригородни района Шолха ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, Малгобекски мехкдаьтта промысла хьаьхо, Малгобек яхача поселке ваьхав, топаш техай.

Коотов Иван Афанасьевич, 1902 шера г. Смоленске ваьв, эрсе, ВКП(б) член, «Грознефтекомбината» нерттера инженер, г. Грозне ваьхав, 5 шу суд яьй.

Гелагаев Шахгери Гелагаевич, 1867 шера Галанчожски района Гешн яхача хуторе ваьв, хIири, парте хиннавац, колхоза чабан, Гешн яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Акбулатов Саит Акбулатович, 1862 шера Галанчожски района Гурчи яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхоза чабан, Гурчи яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Яндиев Маке Хасолта, 1882 шера Пригородни района Арзи яхача юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, Сталина цIерагIча колхоза член, Пригородни района Яндиево яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Юсупов Ибрагим, 1892 шера Урус - Мартан яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Куйбышева цIерагIча колхоза член, Урус-Мартан яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Сурхоев Астемир - Хьажий Ахьмад, 1865 шера Пригородни района Халихински яхача юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, Ворошилова цIерагIча колхоза член, Пригородни района Гадаборшево яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Харсиев Хьажий Iалихан, 1885 шера Пригородни района Базоркино яхача юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, Сталина цIерагIча колхоза член, Базоркино яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Долаков Эссий Сафарбек, 1898 шера Пригородни района Базоркино яхача юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, Советий V-ча съезда цIерагIча колхоза председатель, Базоркино яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Беков Иже-Хьажий ИбрахIим, 1900 шера Назрановски района Экажкъонгий-Юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, болх беш хиннавац, г. Орджоникидзе ваьхав, топаш техай.

Архангельский Павел Николаевич, 1893 шера Курски области г. Курске ваьв, эрсе, парте хиннавац, колхоза счетовод, Пригородни района Онгушта ваьхав, топаш техай.

Арапханов Iарапе Мухьмад, 1901 шера Назрановски района Наьсар-Керте ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, Длинная Долина яхача юрта дина гIулакх деш хиннав, Пригородни района Длинная Долина яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Алиев Бетра Наги, 1827 шера Пригородни района Белган яхача юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Пригородни района Онгушта ваьхав, топаш техай.

Пожаров Александр Артемович, 1881 шера Сунженски района Троицки станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, Сталина цIерагIча колхоза член, Троицки станице ваьхав, топаш техай.

Кияшко Филипп Павлович, 1875 шера Сунженски района Карабулак яхача юрта ваьв, эрсе, парте хиннавац, нокхарий леладер, Карабулак яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Хизириев Визид, 1888 шера Веденски района Гуни яхача юрта ваьв, нохчо, ВКП(б) член, Гуни яхача юрта юртсовета председатель, цигга ваьхав, топаш техай.

Зангиев Абдулкерим Зангиевич, 1867 шера Галанчожски района Пешхой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, дина гIулакх деш хиннав, Пешхой яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Омаров Абдул Омарович, 1877 шера Галанчожски района Вовхи яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхоза хьайбаш леладер, Вовхи яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Евстафьев Владимир Павлович, 1866 шера г. Ленинграде ваьв, эрсе, парте хиннавац, болх беш хиннавац, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Арсемиков - Чермоев Магомед, 1913 шера г. Грозне ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

(ДIахододар хургда).

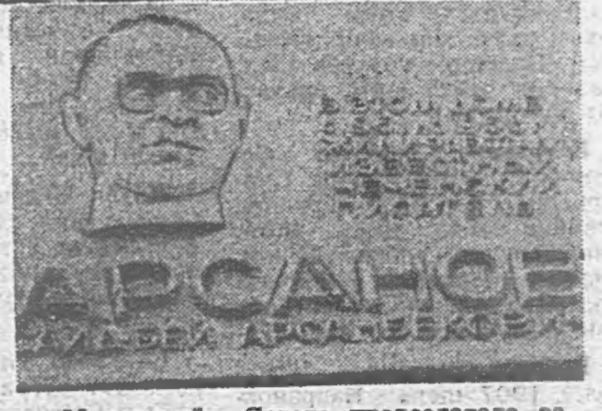

Вицлургвац

Цу дийнахьа исбахьален искусства музея юххе нийсвенначуи дуккха нах гургбар. Уж нах гулбеннабар цIихеза нохчий йоазонхо Арсанов Саидбей ваьхача цIенах теха мемориальни улг хьаделла. Цу цIейна хетаьлча митинге бар йоазонхой, культура а искусства а болхлой, кагирхой, кхыбараш.

Атта хиннадац Арсанова вахар. Къона волаш юкъевахав из революционни болама. Россе дешаш волча хана студентий боламе дакъа лоацаш хиларах ссылке вахийта хиннав. Революци йолча хана а ший са ца кходеш цунна тIехьа хиннав. Машар эттачул тIехьагIа ший халкъа юкъе сердало йоаржаеш дуккха болх баьб Арсанова. Цо дакъа лаьцад хьалхара нохчий газет арахецача, массехк шера керте лаьттав из Нохч - ГIалгIай Iилман - тохкамай института. Цу хана интеллигенце дуккхача викалашта санна Арсанова а лайра Сталина репрессей Iазап. Массехк шера лаьца ваьллав из.

Министрий Совета председатела заместитела Г. Эльмурзаева, культура министра заместитела А. Митрофанова, йоазонхоша А. Бокова, М. Сулаева, къамаьл даьча кхыча наха дуккха хоза дешаш аьлар нохчий хьалхарча йоазонхоех цаI волча Арсанова вахарах а кхолламах а.

ТIехьенна вийцлургвац Арсанов Саидбей.

СУРТАШ ТIА: мемориальни улг хьаделлара хетаьлча митинге; йоазонхочун сийна хьалтеха мемориальни улг.

Н. КОБИАШВИЛЕ сурташ.

Дикача нахах
Къахьегамца даьккха сий

...Из дар 25 шу хьалха. Цу хана дуккха къонагIа вар Умаров Ширване. Цо лаьрхIар Грозненски «Нефтехимзапчасть» заводе балха отта. Селханара дешархо везаш тIайийцар коллективо. Цунга кулг кховдаду завода кагирхой хьехамчас токара А. Гарьева. Балха чам бовзанза волча зIамсага чIоалхане а унзара а хетар хьалхара денош. Дале а, балхах сихха кхета волалу Ширвани. Хьехамча новкъосталца дикка караерзаю цо токара говзал. Лоацчача юкъа балха тIа лакха хьокхамаш даха волалу.

ТIакхаьчар Советски Эскаре гIулакх де деза ха. Даймехка декхар дIаденна ваьлча, ший коллектива юхавера из. Балха венача хана санна унзара хетацар цунна ший токарни станок. ТIехьагIа балха говзал лакхъяларца. Ширване сий а лакхлу. Коммунистически къахьегама ударник хиларах тарра, тIехь - тIехьагIа ший говзал лакхъю цо. Ширване караерзаю токара-карусельщика а строгальщика а говзалаш. Тайп-тайпара говзалаш хиларо таро хулийт эшшача метте новкъосташта гIо де. ХIанз из ше ва кагирхой хьехамча. Заводе дукха ба цо токара говзал Iомаяь къона болхлой.

Шийна ховчох тоъам ца беш, заочни Грозненски нефтяной техникум чакхйоаккх цо. ТIаккха из оттаву участка мастералла. Хьалха санна болхлошца кIаьда-мерза, цар гIулакхашка хьожаш хул из.

Вай мехка сий ду къахьегама сага. Вицвеннавац Ш. Умаров а. Цунна тийнай Сийлен грамоташ. Иштта еннай къахьегама сийлен III-гIча степена орден. Дукха ха йоаццаш кердача балха тIа хьожавир Ширвани. Завода технолог вир ерригa производственни процессаш йовзаш волча говзанчах.

М. АЛДАЕВ.

(Газета аргIанара номер араяргъя 5 мае).

Редактор
О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

ЖОЖАГIАТАРА ХАЬШК...

Мехкарашта хьалха кураллаш еш хиннав цхьа зIамига саг.

— Даьллахьи, хьанаьхк, ма кадай а ва хьо, — аьнна хиннад гулбенначарех цхьанне.

— Iаьт, даяттIа са даьлаI, са безам хилча-м аз цу жожагIатара хаьшк даьра дахьаргдар, — аьннад вокхо.

— Оаха а даьра дахьаргдар, из цу чура хьалкховдаде кIал кийчча хьа санна да вагIаш хилча, — яьхад ладувгIаш уллув лаьттачар.

Хьадувла, дагадовла вай!
Динза даргдоацар

ВЫШЕГУРОВ Мухьмад, республика Ленински комсомола преме лауреат, «Лоаман Iуйре» яхача альманаха редактор.

ТIЕХХЬАРЧА хана дуккха дувц вай орфограферча кхоачамбоацарех. Цу хьакъехьа шоашта хетар аьннад йоазонхоша, хьехархоша, Iилманхоша, иштта гIалгIай меттаца чам болча наха. Тахан гIалгIай метта алфавит, орфографи тоае езилга шеко йоацаш да. ХIана аьлча, хала да йолаш йолча таронащца язде а деша а. Мотт дегIабоагIа, эргабувл. Амма, вай яздара бокъонаш хувцаеннаяц. Уж, таханарча метта хьалага хьежжа, эрга ца йоахе, тоа ца йой кхоана вай тIехьенна Iаткъаргда из. Атта дешалургдолаш, яздеш чоалхане хургдоацаш хила деза йоазув. ХIара алапа ший оаз хила еза. Цхьан алапа шиъ е кхоъ оаз хилар харцахьа да. ТIаккха вай графике, орфографе из долаш да. Цу гIулакхах лаьцца сайна хетар аз дийцадар 1977, 1984, 1986, 1989 шерашка «Сердало» а «Лоаман Iуйре» а оагIонаш тIа. Цул тIехьагIа са дуккха къамаьлаш хиннад нахаца, каьхаташ ихад сога. Цхьабараш геттара къоабалдеш ба аз деш дола хувцамаш, вожаш шек ба, раьза боацараш а ба. Сога хаьттача, иштта хила а деза, керда хIама тIаэца атта дац. Кхыметтел керда барзкъа а хьакхашта хетац цхьа ха яллалца. ХIаьта вай дувцар-м Iалаьмате бехктокхаме а чоалхане а гIулакх ма дий. Эггара дикагIдар да дуккха нах цу гIулакхах дог лазаш хилар. Хийла наха дийхад согара аз дувцача алфавита, нийса яздара йола керда бокъонаш цIаькха а кепатохаялар яхаш. Цул совгIа, из ловш ба цхьабола литератораш, журналисташ, хьехархой, Iилманхой. гIалгIай метта цхьацпайола оагIош йовза безам бола нах.

Ала деза, хьалха арайийначa материалаш тIа аз йоалаяь цхьайола предложенеш тахан наха шоай лоIамах тIа а ийца лелаю, аьнна.

Масала, тахан язду «къамаьл дир Аушевс», хьалха «Аушева» яздора. 1977 шера аз яздаьдар «с» эш. аьнна. Цу тIара хьадоагIа из. бакъда, мадарра аьлча «с» па а яздеш «з» язде деза: цул совгIа «ы» — яха алап язде а баьннаб, «ь» — кIаьда хьарак юкъеденад, иштта кхы дIахо. Из нийса дац. Тахан язде деза Iаьдало чIоагIъяь тIайийцача орфографех. ХIаьта кхоана, аз дувцар тIаэце, аз яхача тайпара язде деза. Цул совгIа цхьаболча автораша шоашта хетар дувцаш кепатт материалаш. ДукхагIча даькъе пар дувцар аз деча хувцамашца дужаш да. Амма, цу авторашa шоай статьяш тIа белгалдаьккхац шоаш де яха хувцамаш мичара хьаийца да, цар хьалхара автор малав. Сона хетачох, из куц долаш хIама дац. Эрсий меттала плагиат оал цох.

ТАХАНАРА вай орфографи цхьан сага атта цхьан тон тIа йоаккхалургьяц. Цу хьакъехьа вIашагIкхета беза из болх беш бола нах. Цар белгалъяха еза дикагIйола правилаш, тIаккха уж ма хулла сиха тIа а ийца, йоазонна юкъеяхийта еза. Уж кийчъеча, сога хаьттача, керттера да ерригa правилаш чоалхе ца а йоахаш, цхьалха яхар. Ховш да, мел лоархIаме моттиг дIалоац вай вахаре эрсий метто. Тахан, хетаргахьа, гIалгIа вац эрсий меттала деша а язде а ца ховш, хIаьта дукхагIча даькъе шоай наьна меттал дикагIа а ховш. Из теркал ца дича даргдац. Цудухьа, вай метта орфографи хила еза эрсий меттала деша ховча сага сахьата гIалгIай метта бокъонаш дIахьийхача цун пар-гIатта деша ховргдолаш. Из де йиш йолаш а да.

Лохе аз дувца хувцамаш даьд из ларде а лаьца. Хетачох, керда алфавит а цхьан кога тIа даьннад. хIана аьлча, хIара алапа цаI мара оаз яц, хIаьта из геттара лоархIаме да. Цул совгIа, цхьа оаз белгалйоаккхаш алхха цхва хьарак мара язде а дезац, масала: кх, къ, тI, пI, аь, яь, иштта кхы дIахо дараш а цхьан хьаракаца язду. Цхьаболчар йоах, латински алфавит дикагIа дар вайна. Сона из нийса хетац. ХIана аьлча, цу алфавита вай метта оазаш белгалъяххал алапаш дац, цудухьа цхьа оаз белгалъяккха шиъ кхыметтел кхоъ хьарак язде деза, уж моттигаш геттара дукха хургъя латински алфавит тIайийцача. Цул дикагIа да, таханарча эрсий алфавитах йоахкача ерригача таронех пайда ийцача. ТIаккха эрсий меттала долча алапий хьаракашта IотIакхет цIена гIалгIай оазаш, хIараяр цхьан хьаракаца белгал а еш. Вешта аьлча, «аь», «эь», «кх», «къ», «тI» иштта кхыяраш а. Из де хала а дукха зе де эшаш а дац.

Сона хетачох, эггара хьалха де дезарех да алфавит тоадар. Из дIаходолчун лард я. Ховш ма хиллара, вай меттацара мукъа оазаш йIаьхеи лоацеи я. Таханалца йоазон тIа уж белгалъяха вIаштIехьа ца даларо йоккха новкъарле ю шаьра Iодешара а яздара а. Масала «ваха» яха дош кхаь тайпара деша йиш йолаш да: «ваха» (жить), «ваха» (сходил куда-либо), «ваха» (опьянеть), тIаккха укх деша кхы тIа омоним а я — «ваха» (сходить когда-либо). Вай алфавита юкъе да «аь» алап. Алап-м цаI да, бакъда, оаз шиъ я-кх. Масала: «аьнна» — укхаза цаI я оаз, тIаккха «даьнна» укхаза эрсий «я» алапа оаз я. Цхьаькха цхьа масал: «я» — ер а да шиъ оаз йолаш — «ябакх» — цаI я оаз, «коч я» — укхаза эрсий «й» яхача алапа оаз я.

Кхоачамбоацараш гуш ма хиллара, кIезига дац. Уж дIадаха деза, деша а язде а атта хургдолаш. ГIалгIай метта керттера эшар да — цхьа система йола алфавит. Из хила деза оазашка хьежжа. ХIара хьарака алхха цхьа оаз белгалйоаккхаш, цул совгIа, бакъахьа да вай алфавите мукъа оазаш ерригаш хьалха латташ хилча, царна тIехьа латт ерригa мукъаза оазаш а кулгалхйоазон тIа а, доккха дараш а зIамига дараш а цхьатарра язду. Кепайоазон тIа кхыча тайпара яздергдолаш (эрсий алапаш санна) белгалдаха а мегаргдар, амма тхона бакъахьа хет алхха гIалгIай мара доаца алапаш кIеззига эргаш хилча. Уж яздеча хана белгала а хул, дикагIа теркал а ду. Укх кердача алфавитаца яздеш хилча хIара дош, из Iояздаьча бесса мара деша йиш яц, цул совгIа, хIара дош, дукхагIча даькъе, Iояздеш лоацагIа худ цхьан, шиъ, кхаь, диъ хьарака. Ер алфавит атта Iомалургда, юкъе доаладе вIалла хала дац, кепаетта машинкаш хьае атта я, кхы ер ма дий аьнна зе а хургдац. Бутт балалехьа дерригача гIалгIай къама деша а язде а ховргда ший наьна меттала, цох цхьаккха шеко яц, хIана аьлча керда алфавит геттара атта да.

Гуш ма хиллара, хIара алапа шиъ цаI мара йоаца оаз я, дифтонгаш эшац. дукхача моттигашка дешаш дикка лоацлу, йIаьха оазаш цхьан тайпара белгалъяьхай (цхьа система) Iомале атта хургдолаш. Алфавит хьалха мукъа, тIаккха мукъаза оазаш йолаш оттадаьд Iомаде аттагIа хургдолаш, лоацеи йIаьхеи оазаш шоайла юхе а хургйолаш. Цул совгIа, кI, пI, тI, цI, чI шоайла юхе оттадаьд Iомаде аттагIа хургдолаш, уж цхьан хьисапе белгал а даьхандаь.

ГIалгIай алфавит

А — лоаца „а" — ваха, ала
Аа — дIаьха „а" — ваха, аала
Е — лоаца „е" — деза, ер
Ее — дIаьха „е" — деза, еххан
Ё — лоаца „ё" — хIанзара „йо"— ёI, ёст
Ёё — дIаьха „ё" — хIанзара „йоа"— ёчан, ёххо
И — лоаца „и" — икк, ирал
Ии — дIаьха „и" — изар, Исала
Й — лоаца „й" — беш й, лор й
Йй — дIаьха „й" — хIанзара „яь"— йщка, Йсса
О — лоаца „о" — ор, оршот
Өө — дIаьха „о" — хIанзара „оа"— өпаш, Өсар
У — лоаца „у" — хьу, гу, бу, уст
Уу — дIаьха „у" — хьу, Уза
Э — лоаца „э" — эп, эр, элтар
Ээ — дIаьха „э" — хIанзара „аь"— элар, эла, Энпад
Ю — лоаца „ю" — юкъ, юха, коч ю
Юю — дIаьха „ю" — юда, Южае, Южа
Я — лоаца „я" — яха, яа
Яя — дIаьха „я" — яха, Ябахк, Яга
Ы — ер оаз вай меттаца алхха лоаца мара яц
Б
В
Г
Ӷӷ — хIанзара „гI" — ӷаж, Ӷала, ӷап
Д
Ж
З
К
Ққ — хIанзара „кх" — қаьра, қоана, Қа
Ҡҡ — хIанзара „къ" — ҡоано, Ҡонах
Ӄӄ — хIанзара „кI" — ӄорг, Ӄаьнк, Ӄа
П
Ԥԥ — хIанзара „пI" — ԥелг, Ԥаьраска, Ԥенда
Т
Ттт — хIанзара „тI" — ттадам, ттемхо, Ттехк
Ц
Цц — хIанзара „цI" — ца, цей, Цазина
Ч
Ҷҷ — хIанзара „чI" — ҷаьшлг, Ҷагаре, Ҷоме
Х
Ҳҳ — хIанзара „хь" — ҳона, ҳайра, Ҳоа
Ҳҳ — хIанзара „хI" — ҳаьта, ҳанз, Ҳара
Л
М
Н
Р
С
Ф
Ш
Щ
Ӏ — Ӏа, Ӏайна
ъ — шиш хоадора хьарак - шиъ, кхов
ь — кIаьда хьарак

ЕР АЛФАВИТ, хетаргахьа ерригa проблемаш, халонаш дIайоахаш да. ХIана аьлча, гIалгIай меттаца мел йола оаз алхха цхьан хьаракаца белгалъяьккхай. Уж керда алапаш язде геттара атта да, кепайоазон тIа хургдолаш, уж цхьан хьисапе белгал а даьхандаь.

Лоацца аьлча, иштта да тахан де деза хувцамаш. ХIаьта орфографех доахкача кхоачамбоацарех оаха дувцаргда тIехьагIа.

РЕДАКЦЕГАРА: тхона ловра Iилманхоша, хьехархоша, йоазонхоша, журналисташа, гIалгIай меттаца а йоазонца а хьаштдолаш мел болчар М. Вышегурова могадеча алфавитах шоашта хетачох яздар.

Тхо хьеж шун каьхаташка, хьамсара новкъостий!

ТЕЛЕВИДЕНИ

2 МАЙ
КХЬАРА

I ПРОГРАММА

8.00 — ТСН.
8.15 — Мультфильмаш.
8.40 — Документальни фильм.
9.15 — «Без трех минут ровно» яха художественни фильм (1972 ш. Духхьашха).
10.30 — «В хороводе дружбы» яха СССР ВДНХ самодеятельни художественни коллективай концерт.
11.20 — Киноафиша.
12.20 — Мультфильм.
12.35 — Коталон 45 шу дизара. Документальни фильм.
14.05 — «Лаьтта — вай юкъара цIа» яха фотоконкурс.
14.10 — «Цири массарна а деза» яха Свердловскера передача.
14.55 — Футбол. СССР кубок. «Локомотив» — «Динамо» (Киев). Финал.
16.50 — «Тайп-тайпара бесаш дола май» яха берий концерт.
17.35 — Мультфильм.
17.55 — Нижински Вацлава ваьча ден 100 шу дизара хеталь, балета сайре.
19.40 — «Вход в лабиринт» яха художественни фильм 3-гIа сери.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Коллаж.
21.45 — Хоккей. Дунен чемпионат. Финальни группай команда матч. Швейцарера передача.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуьйрийнара гимнастика.
8.15 — «Русские узоры» яхача оркестра халкъа инструментий концерт.
8.55 — А. Твардовский. «О родине большой и малой» яха фильм-концерт.
9.40 — Документальни фильма премьера.
10.10 — Мультфильмаш.
12.45 — «Опальный принц» яхача группа дIалокх. Киевера передача.
13.00 — Перерыв йоаца фильмаш (Мультфильмаш).
13.10 — «Бумбараш» яха ши сери йола художественни фильм.
16.25 — Хоккей. Дунен чемпионат. Финальни группай команда матч. Швейцарера трансляци.
19.00 — «Если звезды зажигают...» яха фильм-концерт (Премьера).
19.55 — Коллаж.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — «Город, люди, настроения» яха Ереванера эстрадни программа.
21.00 — Ха. ТСН. (сурдопереводаца).
21.40 — Перерыв йоаца фильмаш (Мультфильмаш).
21.50 — «31 июнь» ши сери йола художественни фильм.

3 МАЙ
ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Мультфильмаш.
9.05 — Хоккей. Дунен чемпионат. Финальни группай команда матч.
11.10 — Берий сахьат (немецки метта урокаца).
12.10 — «Меридиан» яхача крымски татарий ансамбло лирически иллеш дIалокх.
12.25 — Коллаж.
12.30 — Ха. ТСН.
15.30 — ТСН.
15.45 — Музыкальни сокровищница. В. Моцарта произведеней концерт.
16.35 — Документальни фильма премьера.
17.15 — Мультфильм.
17.35 — «Телеэхо» яха журнал.
18.05 — «Лаьтта — вай юкъара цIа». яха фотоконкурс.
18.10 — Мультфильм.
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — «...16 шу даланзеи боккхагIеи».
19.45 — Поэзи миноташ.
19.50 — «Вход в лабиринт» яха художественни фильм 4-гIа сери.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Актуальни интервью.
21.50 — «Л. Паваротти в Большом театре СССР» яха Арменена гIонна дола благотворительни концерт.
23.50 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуьйрийнара гимнастика.
8.15 — Iилма-довзийтара фильм.
8.35, 9.35 — Биологи. 11-гIа класс.
9.05 — Испански мотт. Iомабу 1-ра шу.
10.05 — Испански мотт. Iомабу 2-гIа шу.
10.35, 11.35 — Литература. 10-гIа класс.
11.05 — Вай беш.
12.05 — «На-деж-да» яха документальни фильм.
17.30 — «Весенние вариации» яха телефильм.
18.00 — «Спортивни вахар».
18.30 — «СПТУ-5 хьех шо» яха реклама.
18.35 — Тахан кхашка (гIалгIай меттала).
18.00 — Нохчийн мотт Iомабо (Юхагойтар).
19.20 — Информационно-публицистически программа.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — Азербайджански ССР Паччахьалкхен халхара ансамбла концерт.
20.45 — «Вертикаль» яхача документальни фильма премьера.
21.30 — «Уракан приходит неожиданно» яха художественни фильм (Духхьашха).

4 МАЙ
ПIАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Документальни фильм.
9.00 — Мультфильмаш.
9.35 — Шовданаш.
10.05 — Берий сахьат (английски метта урокаца).
11.05 — БСС музыкальни фольклор.
11.45 — «...16 шу даланзеи боккхагIеи».
12.30 — Ха. ТСН.
13.00 — «Леоргдий-хьогI кер?» яха Владимирски водовода гIишло соцаярах болча къовсамах!
15.30 — ТСН.
15.45 — М. Мусоргский выставкера сурташ.
16.15 — Документальни фильмаш.
17.05 — Мультфильм.
17.35 — Халкъа эшараш.
17.45 — Философски беседаш. Техногенни цивилизацера саг.
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — Прогресс. Информаци. Реклама.
19.30 — РСФСР Паччахьалкхен духовой оркестр ловз.
19.50 — «Вход в лабиринт» яха художественни фильм. 5-гIа сери.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Коллаж.
21.45 — Актуальни интервью.
21.55 — Из хиннад, хиннад...
22.25 — Взгляд.
00.10 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуьйрийнара гимнастика.
8.15 — Iилма-довзийтара фильм.
8.35, 9.35 — Музыка. 7-гIа класс.
9.05 — Английски мотт. Iомабу. 1-ра шу.
10.05 — Английски мотт. Iомабу 2-гIа шу.
10.35, 11.35 — Литература. 6-гIа класс.
11.05 — «Телеэхо» яха журнал.
12.05 — Документальни фильма премьера.
17.00 — Курмангазы цIерагIча Казахски Академически халкъа инструментий оркестра концерт.
17.35 — Фильм-реклама.
17.40 — «Неделя в счет отпуска». яха телефильм.
18.10 — Хоржамашта хьалхарча марафоно финишировать ду.
18.30 — «От эйфории — к реальности» яха республикайски бокхама расчета моделаш лех.
19.30 — Информационно-публицистически программа.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.20 — Оаша дехарах «Нордане Вайнахьа кхуврч» яха видеофильм.
21.35 — Киножурнал.
21.45 — Иллюзион. «Аккаттоне» яха художественни фильм. (Итали, 1961 ш.).

РАДИО

2 МАЙ
КХЬАРА

8.15 Передачай программа.
8.20 Республикански газетий обзор.
8.35 — 9.00 Концерт. «Дека, зовне илли» (нохчий меттала).
11.20 Дунен халкъашта юкъера обозрени (гIалгIай меттала).
11.35 — 12.00 «Вай доттагIа Iалам» яха радиожурнал.
15.15 — 16.00 «Дека, зовне илли» яха концерт. дIаходахьар.

3 МАЙ
ЕРА

7.30 ДоагIаш дола къамаьл.
7.40 Объявленеш.
7.55 — 8.00 Музыка. Хаоттам.
8.15 Передачай программа.
8.20 — 9.00 «Халкъа кхоллам». Музыкальни программа (гIалгIай меттала)
10.45 Сийлахь-йоккхача Котаком 45 шу дизара кхьадолхаш. «Патриот».
11.30 Марка сий хьалоацаш (гIалгIай меттала).
11.45 — 12.00 Керттердар — дикала критерий
17.15 «Камертон». Художественно-публицистически канал. Дуккхьала дIаеш йола передача.
18.00 Керда хоамаш.
18.10 Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — 19.00 Халкъа мелодеш (нохчий меттала).

4 МАЙ
ПIАЬРАСКА

7.30 «Юртара Iуйре».
7.45 Объявленеш.
7.55 — 8.00 Музыка. Хаоттам.
8.15 Передачай программа.
8.20 Республикански газетий обзор.
8.30 Доши гIулакхи цаI долаш (нохчий меттала).
8.40 Реклама
8.45 — 9.00 «Поэзе миноташ» (гIалгIай меттала).
11.15 — 12.00 Илли дахьаш векав со шо долча (нохчий меттала).
17.15 Передачай программа. Хаоттам
17.16 «Берий оазаш».
17.31 «ЦIе сийгаш» (гIалгIай меттала).
17.46 Абхазски халкъа музыка.
18.00 Керда хоамаш.
18.10 Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 Керда хоамаш (гIалгIай меттала)
18.30 Музыка.
18.40 — 19.00 «Советаши вахари» яха радиожурнал.

Деша дувла!

Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен педагогически институто 1990—1991 дешара шера заочни отделене студенташ дIаэц укх специальностех:

Юххьанцара дешар хьехара педагогикеи методикеи.

Дешара ха 5 шу.

ДIаоттара экзаменаш: эрсий моттеи литературеи (письменно), математика (письменно), СССР истори (дагахьа).

Педагогикеи психологии (деша даха ха йоацачарна кхетам балара).

Дешара ха 5 шу.

ДIаоттара экзаменаш: эрсий моттеи литературеи (письменно а дагахьа а). СССР истори (дагахьа).

Къахьегама (цу даькъе гIулакх дара къахьегам).

Дешара ха 5 шу (юкъара дIаэцараштa), 4 шу (пардучилищай, индустриально - педагогически техникумий базе).

ДIаоттара экзаменаш: математика (письменно) физика (дагахьа), эрсий моттеи литературеи (письменно).

Физически культура.

Дешара ха 5 шу.

ДIаоттара экзаменаш: специальностех экзамен (яйга атлетика, гимнастика, некдар), биологи (дагахьа), эрсий моттеи литературеи (письменно).

Ерригача специальностех деша оттачарна профильни лоархI хьалхарча аргIагIа белгалъяьккхз ши экзамен.

Заочни отделене хержача специальностех болх беш бараш мара дIаэцац.

Заочни отделене дIаоттара экзаменаш дIаяла а ца езаш собеседовани а йий дIаэц хержача специальностага хьежжа дийша а цу специальностех шерал кIезигагIа доацаш болх баь а бола нах.

Хьехархой института НГIАССР МНО-ца, организацещца, предприятешца яьча договора кIийлен тIа, «Къахьегам» специальностех деша дIаоттара экзаменаш дIаяла а ца езаш дIа а эц, 3 шерага кхаччалца лоацъяьча программагIа хьеха а хьех индустриально - педагогически техникумаш чакхъяха шерал кIезигагIа доацаш болх баь бола производственни обучене мастераш.

Заявлени дIаэц:

20 апреле денз 31 мае кхаччалца.

Собеседовани а еш заочни отделене деша дIаэцарашкара 28 мае кхаччалца мара каьхаташ дIаэцац.

Заявленеца ер документаш хила деза:

— юкъера дешар дешарах дола каьхат (подлинник);

— балхара характеристика;

— № 086-у формах йола медицински справка;

— къахьегама книжка тIара выписка;

— 3х4 см бустам бола 6 сурт;

Паспорт, эскаре гIулакх дарах дола документ, къахьегама книжка шийца хила деза.

Заочни отделене деша оттачар заявленеш дIалу шоаш бахача моттига гаргга йолча лакхехьарча дешара заведене, нагахьа санна, цига цар Iомае безам бола специальность караерзайой.

ДIаоттара экзаменаш дIаэц 1 июне денз.

Студенташ дIаэц 15 июне кхаччалца.

Приемни комиссе 9 сахьат даьлча денз 17 сахьат даллалца болх бу (кIиранденгара дIаиккхача).

Института адрес: г. Грозный, Орджоникидзе пр., 62. Приемни комисси.

КАГИЙ НАХИ МЕХКАРИЙИ!

Грозненски № 5 йолча юкъера профессионально-технически училище кердача дешара шера деша дIаэц кагирхой. Цар Iомае йиш хургъя ер специальносташ:

1. Технологически оборудованеи цунца бувзам болча конструкцейи монтажник: кулг-кара сварка яра вола электросварщик, газорезчик, стропальщик.

2. Электрогазосварщик.

Деша дIаэц 15,5 шу даьлна а боккхагIбола а 9 — 10 класс яьккха кагирхой, мехкарий.

Дешархой мах боацаш даарца, костюмашца, спецбарзкъаца, хьатIабаьхкараш общежитеца Iалашбу. Дешархоша Iомалуча хана производственни практика процессе баьча балхах оттаьча порядке царна алапи лу.

Юкъера профессионально-технически училище чакхъяьккха экзаменаш дIаеннaчарна профессех разряд яларои юкъера дешар чакхдаккхараи йола диплом лу. Юкъера профтехучилище чакхъяьккхача беррига дешархошта производстве ше караерзаьча профессех болх лу.

ТIехдика училища чакхъяьккхараш юкъарча кIийлен тIа лакхехьарча дешара заведенешка дIаэц (училища чакхъяьккхачул тIехьагIа болх баь стаж яцар аьнна).

ДЕШАРА ХА:

— монтажник-электросварщик, газорезчик, стропальщик специальность Iомаечар 9 классе базе — 2 шера деша деза (юкъера дешар а ца дешаш) 3 шера, (юкъера дешар дийша каьхат а луш).

— электрогазосварщика специальностех 9 класса базе 3 шера (юкъера дешар дешарах каьхат а луш).

— 11 класса базе шин специальностех — 10 бетта мара деша дезац.

9 класса базе деша а этта «4», «5» оценкашца 3 — шерара дешар чакхдаьккхараш, училище хадданза дешара йолча группа 4 — 5-ча курсе деша йиш йолаш ба.

ПхелагIа курс чакхъяьккхарца цар сварочно-монтажни производства техник-технолог специальность караерзаю. ТIехдика дийшараш цхьаккха экзаменаш а ца луш Грозненски мехкдаьтта институт сварочно-монтажни производства инженер специальность караерзаяра механически факультета кхоалагIча курсе деша дIаэц.

Документаш, шоаттеи кIиранеи деношка дIаиккхача, училище дешара даькъе дIаэц, № 13 йолча комнате 8 сахьат даьлча денз 16 сахьат даллалца.

Телефон: 22-90-56.

Дешар 1 сентябре дIадолалу.

Училища адрес: г. Грозный Стахановций ул. 16.

ТХА АДРЕС: 364907. г. Грозный. Маяковске ул. 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместитела — 22-85-07; бехктохкама секретара — 22-84-68: отделий: партийни вахара — 22-53-12. промышленностеи транспортеи — 22-75-81. 22-65-01; юрта боахама — 22-47-84. 22-90-66; культура — 22-64-75. 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро—22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907. г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: партийной жизни — 22-53-12. 22-54-04; промышленности и транспорта —22-75-81; 22-65-01: сельского хозяйства — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75: 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи ереи, шоаттеи деношка

СФ02106. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1485.